

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Odense Smedelav

igennem 400 Aar med en Efterfølgelse,

et kulturhistorisk Bidrag,

af

J. Lauritsen.

Udgivet af Smedemesterforeningen i Odense.

1896.

3 Kommission hos Hømpelste Boghandel, Odense.

Trykt i Høns Stiftsbogtrykkeri hos J. G. Drener

I.

Almindelige og indledende Bemærkninger.

Det er en Selvfølge, at der har været Smede lige saa længe, som Jernet har været anvendt i Menneskets Tjeneste, og da nu Jernalderen eller den Del af Oldtiden, da man lavede Redskaber af Jern, gaar langt tilbage, maa Smedehaandværket have stor Ælde; ja man har maaske spiset med Ild, Tang, Hammer og Ambolt, før man lærte at sy Klæder og Fodtøj; thi man hyttede sig imod Kulden ved at jvøbe vilde Dyrs Skind om sig og gif enten med de bare Ben eller dækkede ogsaa Fødderne med Skind, som ikke vare syede til Sko. Smedene stode i Nordens Oldtid i stor Anseelse; at smede Vaaben og bygge Skibe skulde end ogsaa have været de eneste fredelige Syssler, som den frivødte Nordbo satte en Værdi i at have med at gøre. Saadanne, som vare dygtige i disse Haandteringer, bleve berømte, og enkelte af dem ville aldrig glemmes. Hvem kender saaledes ikke den kunstforstandige Smed Bølund eller Bølunder, som nævnes i et af Eddadigtene, og hvis Saga er bleven bearbejdet af Dehlenchläger; ligesom Sværdene Stræp og Tyrping endnu kendes af alle.

Og aldrig saa snart har Kristendommen omdannet Samfundet, før Smedene igen havde stort Ry. De fik Ord for at være de ypperste iblandt alle Haandværkere, og Legendens vidste at fortælle om, at Smede vare blevne Paver, Biskopper, ja endog saa Konger og Kejsere. En from Biskop ved Navn Eligius eller paa Dansk St. Loye skal først have været Smed; han blev Smedenes Skytshelgen, og efter hvad Nyrop fortæller, tilbades han som saadan af Smedegilderne i Ribe, Hita og København; i Odense holdt man sig af nærliggende Grunde til Hellig Knud. I Stubbekøbing Kirke er der et stort Kalkmaleri fra omkring Aaret 1400; her ser man den hellige Eligius med Bispehue i Færd med at sfo en Hest, medens han gør dette paa en underfuld Maade, kommer Djævelen til ham i Kvindefikkelse. Medens Eligius med største Sindsro ser tilbage over Skulderen efter Djævelen, tager han ham med en gloende Tang ved Næsen. Billedet er højt komisk; det findes gengivet i Nyrops: „Fra Roskilde Smedelavs Lade“. Paa Københavns Smedelavs Segl af 1584 ses ogsaa St. Eligius med Arumstav i den ene og en Hammer i den anden Haand.

Det antages almindeligt, at det mere fremskredne Haandværk er kommen her til Lands fra Tyskland, ligesom man ogsaa ved, at en Del tyske Haandværkere i Erik Bommerintes Tid indvandrede til Odense, Ribe og Roskilde, de tre Byer, som da vare de betydeligste. Bevis for denne Kulturstrøm har man i den Mængde tyske Benævnelser, som endnu bruges i Haandværker sproget. Da disse Benævnelser især anvendes paa Haandværkstøj, maa man antage at denne tyske Paavirkning i Retning af Fremskridt især har bestaaet i, at de fra Tyskland indvandrede have ført det her hjemme ukendte Haandværkstøj med sig, hvilket ligesom Arbejdsmaaden med disse nye Redskaber saa beholdt de tyske Benævnelser. Endskønt det egentlig ikke hører herhen,

kunne vi ikke nægte os den Fornøjelse at binde en lille Blomsterkøst af disse Tyffagtigheder, og for at denne Køst kan komme til at dufte saa meget stærkere, skulde vi putte disse Wildskud ind i sammenhængende Sætninger, og for at vise, at de fleste godt kunne ombyttes med danske Ord, er der tilføjet en Række Anmærkninger.

Kemserne ved Svendenes „Behøvling“¹ vare tykke baade ved den Handling, hvorved en Læredreng blev gjort „zünftig“² samt ved anden højtidelig Lejlighed, der foregik for aaben „Lade“³ i „Oldgefjellens“⁴ Overværelse. — Naar der skal laves „Gerichter“⁵ af „Walbirk“⁶ eller af „Ibenholt“⁷ enten til en „Rechts-“ eller „Vintsbør“⁸, kan man skære Listerne over med en „Fuksvands“⁹, hvorefter disse Lister høvles med „Kubanten“¹⁰, „keles“¹¹ med „Hulkelen“¹² eller „Kelhøvlen“ og afflibes med „Siklingen“¹³. Vil man derhos som Prydelse have nogle Figurer i Hjørnerne, kan man bruge „Geisfussjen“¹⁴. Skal der anbringes andre Prydelser som Rosetter, fastgøres disse ved en „Holdskfrue“¹⁵, og ere „Gevinderne“¹⁶ i denne Skruer ikke nok uddybede, saa afhjælpes denne Mangel ved „Snittet“¹⁷. Beslaget og Laasen, som „Kleinjmeden“¹⁸ har lavet, skulde derimod fastgøres enten med „Nagler“¹⁹ fra „Naglejmeden“²⁰ eller med Skruer fra Ientkrammeren²¹, men først skal der i Beslaget itemmes Huller med „Lokjernet“²², og for at kunne gøre dette lægger man en „Lokskive“ under Bladen, medens „Dørslaget“²³ eller Lokjernet borer Hullet. Passer „Gevinderne“ i Skruen ikke nøjagtigt, trækker man Skruen ud igen ved Hjælp af en „Skruensieher“²⁴ og undersøger, om der ikke skulde være en eller anden Fejl ved „Gevindningen“²⁵. Naar denne Fejl er afhjulpen, saa er Døren færdig; men et „Waterpas“²⁶ viser, at den er „fræg“²⁷; Svenden, som har lavet Døren, bliver derfor „fyrig“²⁸, hvorfor

han gaar hen paa Herberget, og da det er blevet „Fyraften“²⁹, faar han en „Geskenk“³⁰ og begiver sig paa Wandringen for at „fægte“³¹.

1. „Behøvlingen“ bestod i, at Vedkommende under Fremfigelse af en vis Formular fik sine Rygstykker bearbejdede; ubehøvlet kommer deraf; men bruges nu kun i overført Betydning.
2. „Oldgefel“ er det tyske Altgefell; den første Del af Ordet kan være kommen af det tyske alt, men kan ogsaa være af nordisk Herkomst. Alt og old er det samme, nemlig gammel; Gefell er naturligvis Svend; Oldgefel kan ombyttes med Oldstjvend eller Formand.
3. „Zünstlig“ er et aldeles tysk Ord, som kommer af Ordet Zünst 3: Lav; zünstlig kan gengives ved lavsberettiget, lavsmæssig.
4. „Lade“ er ligeledes et tysk Ord og burde ombyttes med „Lavsstrin“.
5. „Gericht“ er det tyske das Gericht, hvis Mærkelse er Dørfarm.
6. „Balbirke“ er det tyske die Balbirke, dansk Løn.
7. „Ibenholt“, Ordets første Del er græsk, og den anden er det tyske Holz; Ordet kan oversættes ved Stentræ.
8. „Rechts“ og „links“ bruge Haandværkerne endnu stundom i Stedet for højre og venstre.
9. „Fuchsbandz“ er det tyske der Fuchschwanz og betegner en bredbladet Sav med Haandtag, men uden Stilling, den bruges af Snektere og Slagtere; men de sidste kalde den Rødsav.
10. „Ruhank“ kommer af det tyske Ord die Raubank og er en lang Slethøvl.
11. „Kele“ er det tyske Udsagnsord zu fehlen 3: udhule.

12. En „Hulfel“ eller en „Kehhöl“ svarer til de tyske Benævnelser die Hohlkehle og der Hohlkehlenhobel og burde hedde Hulhøvl eller Blovhøvl.
13. „Sikling“ er det tyske Zuhklinge og burde paa Dansk hedde Skravjern.
14. En „Geißfuß“, der Geißfuß, er et spidsvinklet Jern til at ridse med, kan altsaa paa Dansk kaldes et Ridsejern.
15. „Holdskrue“, die „Holzschraube, Træskrue, betegner nu for det meste en skarpgængt Metalskrue.
16. „Gewind“, das Gewinde, er det samme som Skruengang, Skruengænge.
17. „Snit“, at snitte, zu schneiden, der Schnitt, har faaet Indfødsret; det betegner i Haandværkersproget det Bor eller den Høvl, hvormed der laves Skruengænger, Gvinder.
18. „Kleinsmed“, Kleinschmied, har ligeledes faaet Indfødsret og fortrængt det gamle danske Ord Laasfmed, der Schlosjer.
19. „Nagel“ er det tyske der Nagel ∴ Søm.
20. „Nagelsmed“ burde altsaa hedde Sømsmed.
21. „Ijenkræmmer“, Eisenkrämer, Jernkræmmer, blive vi vel næppe af med.
22. „Lofjern“ er det tyske das Locheisen og kan gengives ved Bren, Bor, eftersom det bruges til at stemme Huller med.
23. „Dørslag“, Durchschlag, betegner dels et Værktøj (en Bren), dels en Grovfi.
24. „Skruenstieher“ er det tyske der Schraubenzieher og burde paa vort Maal hedde Skruetrækker.
25. „Gefveisning“, die Geschweißung, kan vel ikke fordanskes videre end ved at bortkaſte Forstavelſen ge.
26. „Waterpaſ“ er hollandsk og kan ombyttes med Lodbræt.
27. „Sræg“, schräg, betyder baade ſkraa og ſkæv og bruges endnu ikke ſaa ſjældent.

28. „Fyrig“ kommer af det tyske fuerig, som ikke har noget at bestille med feurig; det første kan gengives paa Dansk ved hvilende, arbejdsløs, og i denne sidste Betydning er det gaaet over i vort Maal ved Ordet fyrig; feurig er brændende, hidsig, fyrig.
29. „Fyrasten“ er beslægtet med fyrig og er det samme som Hviletid, Helligaften. Det kommer af det tyske Ord der Feurabend.
30. „Geskænt“, das Geschenk, en Gave, her Vandrepenge.
31. „Fægte“, zu fechten, er her det samme som at tigge.

I de Dokumenter, som ere gennemlæste for at vinde nærværende Oversigt, forekomme mange Tyssagtigheder, som vi nu ere bleve af med. Her skulle følgende gengives: Jahrmarkt : aarligt Marked, Embede, dette Ord er kun tyssagtigt, for saa vidt som det tyske „Amt“, der betegner baade Embede og Lav, her burde gengives ved Lav. Tyfkerne bruge forøvrigt ogsaa Zünst; Remsnider er det tyske Riemenschneider; en Remsnider er naturligvis en Mand, som stærer Remme af Læder; det, som hørte til dette Haandværk, er nu gaaet over til Sadelmagerne, Hanskemagerne og Bundtmagerne; Remsniderne tilskar og syede vistnok Skindklæder, som baade Mænd og Kvinder paa hin Tid gif med; „Sværdfejer“ eller „Sværdfejer“ er det tyske Swertfejer og er nu afløst af Vaabensmed; „Beil“ das Beil, Økse, forekommer i Kristian den Femtes Lavsartikler; „Snefenhan“, der Schneidenhahn, Spiralsjeder — sammesteds —; „Stofmesjer“, das Stofmesjer, Bestørefniv — sammesteds —; „Seier“ i Sammensætningerne „Seierværk“, „Seiermager“ kommer af det tyske Ord der Zeiger : Viser; „Kothgjeser“ er det tyske der Kothgießer : Klokkestøber, Metalstøber; „Bønhas“, der Böhnhase, Fuskler, en, som arbejder i Faget uden at være

optaget i Labet; „forbemelt“, „merbemelt“, vorbemeldet, erwähnt, fornævnt, bruges desværre endnu, især i Rets sproget; „Frring“, die Frrung, Bildfarelse, Fejltagelse; „beladen“, hjemstøgt af, f. Eks. han er med Sygdom beladen; „Gebört“, die ogsaa das Gebühr, Skyldighed, Afgift, Skrivepenge, Gebyr bruges endnu i Rets sproget; „vidrig Fald“, widriger Fall, modsat Tilfælde; „ergangen“ bruges om udfomne Love osv.

Haandværkernes Nationalitet faar man kun Klarhed over af de faa Gildeskraaer, under hvilke Navnene paa Medlemmer i Gildet ere tilføiede; desværre er dette kun sjældent Tilfældet; i Reglen er der slet ingen Underskrifter. En Undtagelse herfra er Københavns Bagersvendes Skraa af 1403, som er gengiven i første Hæfte af det paabegyndte Værk: „Samling af Danmarks Lavskraaer fra Middelalderen“, hvis Udgivelse af „Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie“ er overgivet til Professor C. Nyrop. Under denne Skraa staa samtlige menige Brødres Navne, men disse tyde ikke paa, at ret mange Medlemmer have været indvandrede Tyskere; thi der er kun meget faa Navne, der ikke ende paa søn.

Ifølge dette Værk er den ældste Skraa, som endnu findes, af 1349; den er affattet paa Latin og givet af Borgmestere og Raad i Ribe for denne Bys Skræddere og Overskjærere. Det næste Dokument, som nævnte Værk har, er af 1402 og er udfærdiget af Graabrødre Kloster i Odense, som tilfuger Byens Skomagersvende Andel i Klosterets aandelige Goder; ogsaa her er Sproget Latin. Saa kommer den Skraa, som Borgmestere og Raad med Tilslutning af Oldermænd og menige Brødre 1403 gave Københavns Bagersvende; denne Skraa er affattet paa Dansk og afgiver det ovenfor nævnte Bevis for, at næsten alle Medlemmer af dette Lav vare danske Mænd.

Den følgende Skraa, som høves, er Odense Skomager-
svendes, givne dem af OIdermanden og Stolsbrødrene i Byens
Skomagerlav. Vi skulle omtale denne Skraa lidt udførligere.
Skraaen er uden Aarstal, og der er to Meninger om, fra
hvilket Aar den skriver sig. B. Simonjen har i „Odense Bys
ældre Historie“ I. 2. S. 42 og 43 hævded, at den er fra 1348,
og til dette Resultat kommer han derved, at der i Indledningen
til Skraaen omtales, at der havde været Pestilents, og da ogsaa
Skomagersvendene frygtede for, at Døden skulde komme til dem,
saa vilde de gerne have deres Ting i Orden og bade Skomager-
lavets Forstandere om, at de maatte indgaa et Kompagni —
kumpangæ —, hvad der blev bevilget. Bedel Simonjen antager,
at denne Pest har været den sorte Død, og da denne indtraf
1348, ansætter han nævnte Skraa til dette Aar. Han mener
ogsaa, at Sproget her er skrevet, som det brugtes paa Baldemar
Atterdags Tid. Denne Bevisførelse støtter dog ikke meget; thi
enhver skrev paa sin Vis. Landsdommer Jacob Bircherod an-
tager derimod, at Skraaen er fra Tiden omkring 1405, og denne
Antagelse er godkendt i „Dansk Magazin“ og nu ogsaa af Nyrop.
Det, hvorpaa man især støtter denne Antagelse, er, at der 1348
næppe fandtes noget Haandværkergilde. Af Mærkeligheder i
denne Skraa skal her anføres: der skulde tre Gange sendes Bud
til vedkommende om at indtræde i Lavet ved at yde sin Indgangs-
penge, og gjorde han det endda ikke, men rejste fra Byen, skulde
han efterstræbes som en, der var rømmet med Kompagniets
Penge, og aldrig mere betragtes som Dannevend og aldrig saa
Lov til at sidde i Dannemænds Lag; den, som arbejdede under
Højmesse, skulde betale Bøde. Skraaen, indeholder en Mængde
Straffebestemmelser, men da disse omtrent ere de samme, som
forekomme i Mesterens Skraa af 1496, skulle vi ikke nærmere
omtale dem. Derimod fortjener at nævnes, at Skafferne skulde

vælges iblandt de danske Svende, hvilket tyder paa, at der ogsaa har været en Del tyske Svende.

Det fremgaar af denne Skraa, at Skomagerstvændene i Odense allerede den Gang har været ret talrige, og at de have spillet en Rolle. Det oven for omtalte udfomne Hæfte med Lavsskraaer, som gaar til 1460, har derefter 29 Skraaer og Skrivelser til og om Haandværkslav; flere af dem vedrøre Byer, som nu ikke længere høre til Danmark, som Malmø, Slesvig, Flensborg, Haderslev; Skraaerne fra de tre sidste Byer ere skrevne paa Plattysk. Fra dette Tidsrum har man to Skraaer for Smedene i Ribe By af henholdsvis 1424 og 1450; den første er skreven paa Plattysk; det samme gælder om den Skraa, som Erik Pommerinke og hans Dronning Filippa gav Guldsmedene i København 1429; de andre med Undtagelse af en Skrivelse, hvorved Sortebrødrenes Generalvikar giver Skomagerne i Haderslev Del i Brødrenes gode Gerninger, hvilken Skrivelse er paa Latin, ere skrevne paa Dansk.

Hele det 15de Aarhundrede er Gildernes Tid, og der kan ikke være Tvivl om, at de bidroge meget til at fremme Haandværkernes Anseelse og Næring. Der var vel en Del Sammenlutninger, som gik forud for Haandværkernes og Købmændenes, og skønt de vel ogsaa kaldtes Gilder, vare de dog forskellige fra dem, hvorom her er Tale. Disse Forløbere for Lavene havde en kirkelig eller gudelig Karakter og fremtode især i de Byer, som Odense og Roskilde, hvor der var et stort Præstestab og en Mængde Munke; tilshueladende gik de alene ud paa Gudsdyrkelse ved Messer og paa Afholdelse af Sjælemesser, og der kan jo heller ikke være Tvivl om, at mangt et enfoldigt troende Menneſte fandt Sjælefred i disse Ceremonier; men naar man læser om de mange Ofre, som Medlemmerne maatte bringe til dem, der forrettede disse Messer og Optog, saa kan man ikke

slippe fri for Mistanke om, at de gode Prælater, som fik dem stiftede, ogsaa tænkte paa ved dem — Gilderne — at skaffe sig og deres Hjælpere en rundelig Indtægt. Her i Odense var „de elendes Gilde“, som blev stiftet 1435, et saadant Samfund. Navnet, som kommer af det tydske *das Elend* o: Elendighed, Forfrænkelse, antyder Formaålet, nemlig at minde Medlemmerne om, at Jorden er en Jammerdal og Himlen vort rette Hjem. Samtlige Medlemmers Navne findes under den plattyske Skraa af 1510, som endnu have, og iblandt dem, som have underskrevet, er ogsaa Dronning Kristine; mindst 10 af de 25 Navne, som Skraaen tæller, ere tyske. Da det var Samfundets Spidsker, som vare Medlemmer af dette Gilde, saa se vi her Bevis paa, at der var Indvandring ogsaa i Samfundets øverste Lag. Andre kirkelige Gilder, som mere omfattede Folk af alle Samfundslag, var i St. Anna Gilde, St. Gertruds Gilde, Maria Psalters Broderskab. De to første havde hver et Gildehus, som mulig tillige har været et Hospital eller ogsaa en Fattigstiftelse. Disse Gildehuse laa naturligvis i de Gader, som endnu have Navn efter disse to hellige Kvinder (Om Maria Psalters Broderskab skal senere blive Tale). Det største af alle Gilderne her i Odense var dog St. Knuds Gilde. Det var stiftet af Folket, allerede før Paven havde gjort Martyrfongen til Helgen og var bleven stadfæstet af Erik Ejegod 1101. Det var saa anset, at det var en Betingelse for at blive optagen i Hellig Trefoldigheds Gilde eller Røbmændenes Gilde, at Vedkommende først skulde være Medlem af Kong Knuds Gilde. Man mener, at Gaarden Nr. 12 paa Vestergade — Konsul Hey's — har været dette Samfunds Gildehus.

Et Haandværkergilde kunde ikke opstaa, førend vedkommende Haandværk talte flere Mestere; i Smaaøyer finder man derfor heller ingen Gilder af den Art; den eneste By paa Fyen udenfor

Odense, hvori der vides at have været et saadant Gilde i det 15de Aarhundrede, er Svendborg. Der havde Guldsmedene, Remsniderne og Sværdfegerne sluttet sig sammen og fik 1450 en Skraa, som endnu haves; den begynder med de skønne Ord: „Og siger Profeten David i Salmerne: Hvor godt og hvor glædeligt er det, at Brødre bo sammen.“ En af Grundene til, at i Odense som ogsaa andetsteds flere tildels helt forskellige Haandværker sloge sig sammen til eet Gilde, laa vel sagtens ogsaa deri, at det enkelte Haandværks Medlemmer vare for faa-tallige til at udgøre noget Lav. Da de verdslige Gilder opstode ved Siden af de kirkelige, blev noget af de fidskes Præg overført paa de første. Messjer og Sjælemessjer vare foreskrevne i flere verdslige Skraaer, og nogle Gilder holdt endogfsaa en faa-faldt Skraapraest og en Degn, ligesom ogsaa de fleste havde en Skytshelgen og et Alter i en af Kirkerne, ved hvilket Gildets Messjer forrettedes. Smedene i Odense havde deres Alter i M-bani Kirke. Men det verdslige var dog Hovedsagen. Gilderne tilsigtede først og fremmest at holde god Forstaaelse imellem Haandværkerne indbyrdes, at mildne Sæderne og værne om Næringens og Standens Selvstændighed, og det baade over for Konkurrenter og Øvrigheden. Dernæst gif Formaalet ud paa at bilægge Stridigheder. Men fideordnet med Fremme af Standsinteresserne gif Selstabeligheden, ja denne var vistnok det Baand, som især holdt Medlemmerne sammen. Og det er slet ikke at undre sig over, at Mad og Drikke spillede en Hovedrolle; thi Mennesket har Trang til Fornøjelser og Selstabelighed, og man kendte den Gang ingen andre Udspredelser end dem, som beredtes i Gildehuset. Ved disse Sammenkomster tog man ogsaa Hustruene, ja maasse endogfsaa Døtrene med, men der tales ikke om, at der blev danset, og heller ikke om, at der vistnes Kvinden nogen Opmærksomhed; Gildesøstrene maatte betale lige med

Gilbebrødrene. Deres Fællesmaaltider vare solide. De drak ikke andet end Øl, og da der ikke omtales forskellige Ølforter, maa man antage, at det var hjemmebrygget almindeligt dansk Øl; naar de desuagtet ikke saa sjældent drak mere, end de havde godt af, saa maa dette Øl dog nok have haft noget alkoholholdigt ved sig. Der kan vistnok med Bessél i „Smeden og Bageren“ i mange Tilfælde siges om disse Stævner i Gildehusene: „Jeg selv i Kro vil drikke. For andet kommer jeg der ikke.“

Efter disse indledende Betragtninger ville vi gaa over til at faa Kendskab til det Gilde og den Skraa, som har foranlediget dette Mindefkrift og er det Grundlag, hvorpaa Odenje Smedelav i Aar vil holde et Firehundredaars Jubilæum. Der skal først bemærkes, at Stof til at skrive et saadant Tilbageblik ikke mangler; det er endogfaa til Stede i en saa overvældende Grad, at det vanskeligste Arbejde har været at bedømme, hvad der skulde medtages, og hvad der skulde lades uænset; hertil kom, at dette Stof maatte opføres paa flere Steder. Hos Kassjereren, Hr. Longreen, fik jeg 9 Lavsprotokoller, hos Formanden for Svendeforeningen, Hr. Michel, to; paa Musæet fandt jeg et Solvdrikkekrus fra 1793 og et stort Trædrikkekrus fra Aaret 1600 samt en Pakke Breve, Dokumenter og Smaahefter fra 1532 til Udgangen af det 18de Aarhundrede; disse Papirer havde i lange Tider henligget paa et Loft og vare blevne reddede af Kustoden ved Musæet, Hr. Bindstofté; paa Stiftsarkivet fandt jeg en Smedelavsprotokol fra Kristian den Fjerdes Tid, hos forskellige Bægere og Pokaler, som Vedkommende for flere Aar siden havde købt af Lavet, og som altsaa næppe nogensinde igen

ville vende tilbage til Lavet, og endelig fandtes den store Belkomjt og en Del andre Lavsfager i Svendenes Forvaring i Forjvarsbrødrenes Forjamlingsbygning. Det skal kun her bemærkes, at der ikke er noget Lav, som er saa rigt paa Overlevninger som Smedelavet.

Man ser af Skraaen af 1496, at Smedegildet i Forvejen har haft 2 Skraaer; den ene kaldes den gamle og den anden den ny, men fra hvilket Aar disse Dokumenter skrive sig, siges ikke, og da selve disse Skraaer ere gaaede tabte, kender man lige saa lidt til deres Velde som til deres Indhold. Forud for Gengivelsen af Skraaen af 1496 skal forudstikkes: Skraaen, som er skrevet paa Pergament, opbevares i Stiftsarkivet, og Ddenise Bys store Segl er vedhængt. Den er ordret aftrykt i „Aftjnykker til Danmarks indre Forhold i ældre Tid“, samlede og udgivne af Fyens Stifts literære Selskab ved Paludan-Müller, Kalkar og Rohmann og nu i den ovenfor nævnte „Samling af Danmarks Lavsskraaer fra Middelalderen“, udgivne ved C. Nyrop. Disse to trykte Gengivelser have denne ligesom alle de andre Skraaer i det Maal, hvori de ere skrevne; i nærværende Hæfte er den derimod gengiven i Nutidens Bogmaal, og hvorfor? de nævnte Udgivere have nærmest skrevet for Fagmænd; men nærværende Arbejde ventes især læst af Menigmand, og han vil enten slet ikke kunne forstaa Originalsproget eller ogsaa kun med stort Besvær saa noget ud af, hvad der i dette Maal fortælles. Dertil kommer, at Skraaerne i Originalsproget have en Del Fyldekalk; denne er i nærværende Gengivelse udeladt. I den Skraa, hvorom her er Tale, er intetjornhjelst Skilletegn brugt; det hele gaar ud i et, og man kan kun derpaa mærke, at der kommer et nyt Punktum, at der begyndes med et nyt „etern“. De nævnte ordrette Gengivelser have paa Foden nogle forklarende Notitjer i Nutidsmaal; i nærværende er tildejs det

modsatte Tilfældet. De faa, som maatte ønske at blive bekendte med Originalen, kunne altsaa let faa dette Dufte opfyldt, medens alle her let blive bekendte med Indholdet.

II.

Smedegildets Skraa af 1496.

Vi Borgmestere og Raad i Odense gøre vitterlig for alle ved dette vort aabne Brev, at vi have overvejet den Tvedragt og Splid, som hidtil har været i Smedegildet i Odense. For at der fremdeles ikke skal ske mere Skade og Fortrød ved Manddrab, Slagsmaal eller paa anden Maade, og for at det ene Gilde ikke skal fortrædige det andet, men at der kan være en god Forstaaelse imellem Gildebrødrene, have vi gennemgaaet den gamle Skraa, som tidligere gjaldt, og siden den ny, som var given for de fire Slags Smede, som Smedegildet omfattede. Vi fandt, at ingen af disse to Skraaer tilfredsstillende; vi have derfor omarbejdet og forbedret dem med saadanne Artikler, som kunne tjene til at fremme Enighed iblandt dem, som høre til Smedegildet, nemlig: Grovsmede, Kleinsmede, Redelsmede, Grydestøbere, Pladeslaaere, Remsnidere, Sværdfejere, Sadelmagere*) og Randedstøbere og ingen andre, hvem

1) At Sadelmagerne og Remsnidernes hørte til Smedelaget er ikke noget særegent for Odense, man ved nemlig, at det samme var Tilfældet ogsaa i Nystad, Aarhus og flere Byer, og dette vedblev at være saaledes langt ned i Tiden; man har ogsaa Eksempel paa, at Pungmagerne og Urmagerne hørte til Smedelaget.

det end maatte være. Hvo der kommer hid til Byen og vil bruge noget af disse fornævnte Embeder¹⁾, skal ingenlunde have Lov dertil, førend han har vundet sit Embede først af Borgmesterne og Raad og fiden af Smedegildets Oldermænd og Gildebrødrene, og hvo som vil vente at vinde sit Embede af dem, han skal have saa godt Vidnesbyrd, at han maa anses værdig til at komme sammen med Dannemænd, desuden skal han have tjent to samfulde Aar i Odense ved Embedet og hver fjortende Dag i seks samfulde Uger bedet til Embedsbrødrenes Gilde; dette skal han vederlægge med en god Tønde Öl, og saa skal han fremlægge sit Mesterstykke i det Embede, som han vil bruge; bliver han optaget i Embedet, da skal han give fire Tønder Öl med Brød og Mad til Embedsbrødrene; Maden skal være tre ferske Retter med Smør, Ost og Steg; endvidere skal han give to lybske Mark til Brødrenes Messe, fire Mark Boks til deres Lys og to Orter Byg til Gildet. Det Mesterstykke, som skal fremlægges af Grovsmedene, skal bestaa i en Jerngreb, en Spade, en Buløfse, en Bindøfse og en Højøfse; af Kleinmede: et Par Sporer, et Par Stighøjler, en Krigshage²⁾, en Bogperse; af Knivsmede — altsaa endnu et Embede flere — : en lang Kniv, en Bredkniv og en Stegmes³⁾ til fire Skilling; af Redelsmede: en Redel til to Tønder, en til halvanden og en til een Tønde; af Grydestøbere: en Gryde af eet Pund Kobber og en Pande af et halvt Pund Kobber; af Bladeslagerne: et Panzer til en Værdi af tolv Gylben og en Krave til een Gylben; af Remsniderne: et Ridetøj til tre

1) Ethvert Haandværk kaldtes et Embede og Embedsmænd ere altsaa her det samme som Haandværkere.

2) Et Redskab til Redrivning af Mure, især i Krigen.

3) Dette Ord skrives ogsaa Stægemes, Steikemes, betyder vistnok nærmest en Dolk.

Mark, et Spændebælte til fire Skilling, en Kvindepung til tolv Skilling og en Grime til 5 Skilling; af Sværdfejerne -- skrives ogjaa Sværdfejerne --: et Sværd og en Rytning¹⁾; af Sadelmagerne: en Sadel til to Mark, en Sadel til een Mark og en Sadel til otte Skilling; af Kandestøbere: en Kande til 24 Skilling, en Kande til een Mark og et Krus til otte Skilling.

Naar saadant Mesterstykke skal gøres, da vælges tre af de bedste i Lavet til at se derpaa; kan han ikke præstere, hvad der forlanges, da optages han ikke i Embedet; hvis han senere kan dette, da optages han. Ingen Mand maa det tillades at gøre Halvgerning eller Stykarbejde, med mindre han dertil har faaet Lov af Borgmestere og Raad og vil gøre en fuld Skojt i Smedegildet som ovenfor beskrevet. Hvem der stiller sig vrangvillig og ikke vil indgaa i Gildet, og der undertaaste sig samme Bøder og samme Straffelov, som de andre Mænd af samme Haandværk og vinde sit Embede, som ovenfor er skrevet, han skal ingenlunde have Lov til at bruge noget af de fornævnte Embeder. Ingen Udenbysmand skal have Lov til at føre nogen nygjort Gerning til Odense, og der sælge den uden for det aarlige Marked, som er St. Knuds Messer²⁾. Derjom nogen fører saadanne Ting til Odense uden for dette Marked for der at sælge dem, da skal Aldermanden tage Kongens og Byens Foged med sig og forhindre et saadant Salg. Saaledes skal man ogsaa forholde sig, naar nogen af vore Medborgere modtager noget, som er lavet af Landsbysmede eller i andre Købstæder, og udsælger det til Skade for de nævnte Embeder hersteds. Hvo som flytter hertil og vil bruge noget af de fornævnte Embeder, skal vinde Em-

¹⁾ Synes at have været en Mellemting mellem Kaarde og Dolk.

²⁾ Knud den Helliges Mindefest, som var paa hans Dødsdag den 10de Juli. Helgenfejerne gave Anledning til Markeder.

bedet og Gildet som oven for er bestemt, og desuden skal han give to Tønder Öl til Gildet, fordi han ikke har tjent her i Odense i Embedet i to samfulde Aar. Naar nogen i Gildet staar i nogen bevisslig Gæld til sin Gildebroder, da skal den, som han skylder til, kræve ham paa tre efter hinanden følgende Onsdage igennem OIdermanden; betaler han ikke endda, skal OIdermanden sætte ham en passende Frist, som skal rette sig efter Gældens Størrelse; betaler han ikke inden en halv Maaned efter, at denne Frist er udløben, da skal Fordringshaveren have Lov at jagsøge Skyldneren ved de almindelige Domstole, og Skyldneren skal udstødes af Gildet og miste sit Embede, indtil han beder om Naade, bøder en Tønde Öl og en Mark Boks til Straf; bruger han sit Embede, førend dette er sket, da skal han bøde seks Grot¹⁾ til Borgmestere og Naad og seks Grot til Gildet. Den samme Bøde ifalder den, som bevisslig itaar i Gæld til Gildet og lader sig som ovenfor omtalt udstøde af det. Naar nogen Gildebroder eller Gildesøster dør, da skulle alle Gildebrodre og Gildesøstre følge Liget til Kirken og Graven. Hvo, som forsjømmer dette uden lovligt Forfald, skal give en Mark Boks i Bøde til Gildets Lys. Hvo som ikke betaler sit Bidrag til Begravelsen²⁾ i rette Tid, skal pantes og bøde en Mark Boks. Hvis en Gildebroders Hustru dør, og han igen indgaar Ægteskab med en Dannekvinde, og han vil have hende optaget i Gildet, skal han give en Ortug Byg, en Mark Boks og fire Skilling i Indgang. Naar en Gildebroder eller Gildesøster bruger Ukvemsord imod en af sine Gildebrodre eller Gildesøstre i Gildehuset, eller hvor de ellers komme sammen til Fællesspisning, Fællesdrik eller have anden Sammenkomst, han

1) Der gik fem Grot paa en Mark lødigt Sølv.

2) Ligskaad, der skrives ogsaa Ligstot.

eller hun skal da bøde en Tønne Öl og en Mark Boks. Hvo som fralister sin Embedsbroder hans Tyende før Flyttedag, skal bøde seks Grot til Raadet og seks Grot til Embedet og bringe Tyendet tilbage. Den, som inden Aften bliver tilfagt til Møde næste Dag, og han er i Byen og ikke møder, skal give to Grot i Bøde. Hvo som er i Embedet og tager en Dreng i Lære, men jager ham bort, inden en halv Maaned er omme, skal til Gildet give en Tønne Öl, tre Bøster, en ferstet Ret og dertil Steg med Brød, Smør og Dit. De yngste Gildesøfste i Embedet skulle gaa for Borde, skænke for de andre, tænde og slukke Lyene og forvare dem. Bøden for en Forsømmelse er her hver Gang en Grot. Den, som køber Kul, og der kommer nogen af Embedet, som vil købe nogle af disse Kul, da skal den, der først købte Kul, selv beholde tre Tønder og hver af de andre skal han overlade en Tønne; er der nogen Raadmand, som enten til sit eget eller Byens Behov vil have nogle af disse Kul, da skal ham ej nægtes een eller to Tønder; den, som ikke vil gaa ind derpaa, han skal bøde en Mark Boks. Hvis nogen i Embedet ikke vil give sin Svend hans Løn i rette Tid, eller ogsaa han gør sin Svend Fortræd, og Svenden klager over ham, da skal deres Oldermann tage Kongens og Byens Foged og to Mænd af deres Embede med sig og gøre Svenden betalt af Mesterens Bo¹). Gør Svenden Husbonden Fortræd, da skal deres Oldermann tage Kongens og Byens Foged og to af deres Embede med sig og skaffe Husbonden Ret over Svenden. De Embedsmænd, som ikke give deres Folk god Mad og godt Öl og ikke give dem saa mange Retter, som ere foreskrevne, han

¹) De Ord i Ekstraen: „vi vinde suennen fult ut fore sin löön“, kunne maaske bedre gengives saaledes: „og forat hjælpe Svenden til hans Tilgodehavende.“

skal bøde derfor efter alle Gildebrødres Skøn. Naar Embedsbrødrene komme sammen til Mad og Drikke, og nogen tager mere til sig end til Rødtørst, saa han kommer til at kaste op, da skal han give en halv Tønde Öl og to Mark Bøfs i Bøde. Naar nogen Embedsbroder har gjort Fyldest i Lavet og vil drage paa Landet eller bo andensteds, da skal han derfor ikke miste sit Embede i Odense, naar han ikke bliver længere borte end Aar og Dag. Gildebrødrene skulle staa hinanden bi som Mededsmænd for Retten, saa at hvo der bliver tilfunden af Retten at skulle aflægge Ed med sine Mededsmænd og bliver tilfagt Aftenen i Forvejen at komme til Stævne for at værge for sin Gildebroder eller Gildesøster og ikke kommer til Stede, han skal bøde en Tønde Öl og en Mark til Lavet, naar han ikke har haft lovligt Forfald¹⁾. Hvis her kommer Slibestene tilfals²⁾, da maa ingen købe dem, førend der er hengaaet tre Dage efter, at de have været tilbudte Borgmestere og Raad og ogsaa Embedet; hvem der gør derimod, han skal lade Købet gaa tilbage³⁾ og give Borgmestere og Raad seks Grot og seks i Lavet; gør nogen derimod, som ikke er i Smedegildet, skal ogsaa han lade Købet gaa tilbage og give Borgmestere og Raad een Skilling Grot. I det hele taget maa ingen, uden at blive ikendt Bøde, købe noget, som falskhydes, og som vedrører Lavet, uden at lade alle Embedsbrødre saa Part deraf, om de det ønske.

1) I dette Punktum er der adskillige gammelbanske, retslige Ord og Bendinger, som ere vanskelige at tyde; vi have holdt os til de Tydninger, som ere givne af Paludan-Müller, Kalkar og Rohmann. Som en Prøve skulle vi hidsette: „huo aff them som uorder trengd paa log meth rette“, er gjengivet ved: hvo der bliver tilfunden af Retten at skulle aflægge Ed med sine Mededsmænd.

2) nar her komet sliuestenæ faalæ.

3) han schall ombære køwith.

Hvem der er saa drangvillig, at han ikke vil høre sin Oldermann og Stolsbrøder¹⁾), naar de klappe til Lyd²⁾), og ikke vil lade dem komme til Orde, han skal give en Grot til Lys, for hver Gang han gør Spektakel. Hvo som overhørig gaar udenfor og ej vil stande til Rette for sin Oldermann, skal miste sit Embede, indtil han har gjort Bød ved at give en Tønne Öl og to Mark Bøks til Lavet. Den, som brækker Lysene, skal gøre dem i Stand igen efter fire Gildebrødres Bestemmelse. Svende, som have lært paa Landet og komme hid for at tjene, skulle ikke have Lov dertil, førend de have gjort deres Lærekost, som før er beskrevet. Hvad Borgmestere og Raad ville have gjort, det skal ikke nægtes dem, og hvad Borgerne ville have gjort af deres eget Jern, det skal dem ej heller nægtes. Ingen maa byde ubehagelige Gæster; den, der byder nogen Gæst, som voldes nogen Gildebrøder eller Gildesøster Fortræd³⁾), han skal bøde i Lavet efter alle Gildebrødres Tyske. Derjom nogen er fortrædelig og ikke vil holde eller gøre det, som her er foreskrevet, men skyder sig fra sit Embede ind under Borgmestere og Raad og siger, at der er sket ham Uret i Embedet, da skal den, som taber Sagen enten Oldermannen eller den, som skød sig ind under Dyrigheden, bøde en Skilling Grot til Borgmestere og Raad og en Skilling Grot til Embedet. Hvis nogen i Embedet paa nogen Maade forser sig imod Borgmestere og Raad, og hans Oldermann dølger det, da skal denne Oldermann give Borgmestere og Raad to Skilling Grot i Bøde for dette Dølgemaal; den, som forser sig, skal selv klare for sig. En Grovsmed skal

1) Stolsbrødrene, sædvanlig to, vare de Gildebrødre, som vare valgte til til at bistaa Oldermannen.

2) I Straaen staar: „nar the klappæ till lius“; det sidste Ord skal vist være liud ɔ: Lyd; thi lius betyder Lys.

3) „gør umage“.

altid være enten Oidbermand eller Lensmand¹⁾). Lovjamlinger²⁾) skulde holdes fem Gange om Aaret; den første femte Dagen efter Paaske, den anden femte Dagen efter Pinse, den tredje St. Mikkels Dag, den fjerde femte Dagen efter Jul og den femte Aste-Onsdag. Til disse Stævner udnævnes to af Raadet, som skulde være til Stede paa Mødet; den, som forsummer at tilfige dem, skal selv staa til Rette derfor og holde Gildet og Labet uden for al Skade.“

Derefter følger Magistratens Stadfæstelse af Skraaen; denne Stadfæstelse er affluttet paa Latin og lyder paa Dansk saaledes: Til Bitterlighed for alt det foran anførte er Odense Bys Segl i Vidners Overværelse hængt paa neden for. Givet i Odense Fredag efter Kristi Himmelfartsdag — den 13de Maj — 1496.

Til denne Skraa er hæftet et mindre Brev, der lyder saaledes: „Vi Borgmestere og Raad i Odense gøre bitterligt for alle, at ærlige Mænd Anders Rng og Hans Skrider, Raadmænd herstedes og Bisiddere i Smedelabet, have været hos os og meddelt os, at Aar efter Guds Byrd 1543 paa femte Juledag var der paa almindeligt Stævne vedtaget, at naar nogen er tilstagt til Stævne og ikke kommer i Tide, da skal han hver Gang bøde en Fjerding D; drager han ud af Byen, naar han er tilstagt, uden Oidbermands og Lensmands Tilladelse, da bøder han ogsaa hver Gang en Fjerding D. Dette bevidne vi med vor Bys Segl.“

1) Lensmand er her en Gildebroder, som staaer under Kongens Foged og har et Slags Tilshyn paa dennes Vegne.

2) lauesteffner.

III.

Smedegildets eller Smedelavets Historie fra 1496 og til Lavstvangens Ophævelse.

Ligesom de geistlige Gilder ophørte ved Reformationen, saaledes ændredes da ogsaa de verdslige, men Navnene Gilde og Straa brugtes dog, indtil Kristian den Fjerde i Aaret 1613 ophævede alle Gilder og Lav, hvorefter han igen i 1621 indførte Lavsvæsenet. (En Levning af de gamle Gilder ere de borgerlige Skyttelav.) Man kan derfor ikke fortælle Smedelavets Historie i den enkelte By uden ogsaa at tage Hensyn til Love, Reskripter og kongelige Skrivelser om Lavsvæsenet i Almindelighed og Smedelavet i Særdeleshed. Disse kongelige Forordninger svede imidlertid ikke den Indflydelse paa Lavenes indre Anliggender, som Ordene lode formode. Der var noget frimureragtigt ved Lavene; ligesom Yderverdenen ikke fik nogen Bistand om, hvad der foregik i deres Sammenkomster, saaledes lode de sig heller ikke synnerlig paavirke af Love og Dyrighed. Naar en Svend havde drukkert af Velkomsten, var han „zünftig“ og med det samme inde i det hemmelighedsfulde Samlag.

Som Bevis paa, hvorledes man overholdt kongelige Anordninger, kan anføres, at Aaret efter, at Kristian den Fjerde havde ophævet Lavsvæsenet, vare Smedene i Odense forsamlede den 13de Februar 1614, og findes en Skrivelse i en af de gamle Bøger af følgende Indhold:

„Att effterjom vor Skraa er off effter Kong: May: Befalling fraa thagen: Saa fornemmer wii Iblantt Lausbrödrene stor wenighed att werre opkommen, saa Att de icke nu wille som thillforn holdde sammen enten med deris Liig at følge som I Raffuett bort döer eller och andett huiß som Skraaen Indholt Men som off Siunis leffuede endhuer effter jitt eget thycke: huorfaare Mennige Lausbrödre her vdi Laugett haffuer I dag som er den 13de February Saa samtyckt inden byrdz med huer Andre Med vorris kierre Biiffidderis willie och Samtycke Att wii allesammen her effter som thill forn wille holde voris Laug met alt tienistactighed venlighed och behjelpning och tiene huer andre som gode Lausbrödre vdi huad maader wii haffuer hin anden behoff och holdde sammen dett meeste Gud giffuer os sin Naade thill, Saa lenge att Gud Allermegtigste vill spare off liffuet. Men huo som samme Contract sig fordrister thill att opbryde han vell Maa verre Laugett for vden och han Aldrig schal verre jitt Lauß Nermere end som Alle de Andre Lausbrödre vill dett haffue. Och huilcke som dette forschreffne vill Indgaa, hand schall sit Nafn her neden vnderschriffue Eller och huo som icke schriffue kand hand schriffuer sit Mercke och her neden vnder Att saa I sandhed er som forschreffuitt staar Och fast och vbrödeligen holdis schall haffuer begge vorris kierre Biiffidderere först vnder schreffuitt. Datum.

Ottense den 13 February Anno 1614.

Richardt Knudsen
E. hanndt

Wihelm | manu
Lucasfen | ppria

Rasmus Hansen groff
fmed med egen hand.

Petter Murer
fattelmacher.
Eige Hand.

 Sören Kiemer.

Niels

Knifue

Smed

N. Hansen Knifhind (?)

Joesit vonn denpten (?)

Jenus Kimsuider

N

Jesper Kleensmedt

Anders Lampe

A

Jacop Lauridzön groffmett

Casper Hendrickzönn groffmedt

Hans

Sörensen Kemsneider

Magenns Hanssen Kiellsmidt

Hans remmer

me egen hand

Mikcell laurensen groffmedt.

KP

Cristenn pedersfenn Kleinsmidt

Morthenn pedersfenn grydestöffuer

Hanns Simensfenn Kniffsmitt

Hanns Swertfeg: Egenh:

A

Anders pederssen Remmer

Niels Lauridzönn groffsmitt

Det ligger nær at spørge: hvori bestaar Forskellen imellem Gilderne og Lavene, imellem Straaerne og Lavartiklerne. Med Hensyn til Tilblivelsesmaaden, da vare Gilderne ligesom af sig selv vokse frem af den Trang, som ligestillede følte til at beskytte hverandre i Tider, hvor der kun var ringe Sikkerhed for Liv og Ejendom, medens Lavene vare paabudne ved Lov eller af Ovrigheden. Af dette følger igen den Væsensforskel, at Gilderne nærmest styrede sig selv og ved Ledelse af deres af Brødrene valgte Formand selv afgjorde deres Stridigheder; Lavartiklerne berøvede dem dette Selvstyre og lagde Myndigheden i den itedlige Ovrigheds Hænder.

Om Smedelavet i Odense ved man ikke noget fra 1496 til 1532. Der er nemlig ingen skriftlige Overleveringer opbevarede fra dette Tidsaffnit. Fra 1532 have et Dokument, som indeholder en Dom, der er affagt i en Gildesforjamling over en Gildebroder, som i Gildehuset havde draget sin Kniv; Dommen lod paa, at han skulde udstødes af Gildet, gaa baglængs ud af Døren og være æreløs. Alle de, som havde været med til at fælde denne Dom, have sat deres Segl under Dokumentet; men disse Segl ere omtrent allejammen udviskede.

Det næste Dokument, som her kommer i Betragtning, er Kristian den Tredies Forordning om Lavene i Odense, dateret: Odense Gaard — nu Slottet — St. Thomas Apostelsdag — 21de December — 1549. Skrivelsen begynder med at fortælle, at der er meddelt Kongen mangfoldige Klager over „Ustiffelighed“ iblandt „Embedsmændene“ — Haandværkerne — i Odense. For at raade Bod derpaa befaler Kongen, at de, som ville indgaa i et Lav, skulle gøre Mesterstykke i Overværelse af Raadmændene, give en Gylben til Lavet og en Tønne danff Öl til Gildebrødrene. Der maatte kun være to Driffelag om Aaret i Lavshuset, nemlig ved Pinse og Fastelavn. Alle Stridigheder

fulde indankes for Borgmester, Raadmand og Byfoged. Man ser deraf, at Gilderne eller nu Lavene skulle fratages deres „Jurisdiktion“.

Den ældste Lavprotokol, der er opbevaret, begynder med 1581; men den indeholder kun magre Regnskaber. Derimod er der et og andet af de løse Papirer, som ere blevne reddede, der yder interessante Bidrag til Lavets Historie. Saaledes er der en Fortegnelse over alle dem, der ere blevne optagne som Mestere i Lavet fra 1553 til 1679; der er ialt 108, altsaa paa det nærmeste een hvert Aar. Denne Navnefortegnelse faar især Betydning derved, at man af denne ser, at Lavet i dette Tidsrum har omfattet Grovsmede og Klejnsmede, ialt 50, Grydestøbere 8, Hemsnidere 6, Sværdfegere — der forekommer ogsaa Bøjsmagere, men de ere her flaaede sammen med Sværdfejerne — ialt 20, Knivsmede 5, Sadelmagere 9, Kandestøbere 4; Sejermagere — Urmagere — 3, Sporemagere 1, Kjedelmede 2. Næsten alle Navnene tyde paa, at disse Mestere have været af dansk Herkomst. Som Bevis herpaa skal en Navnefortegnelse over Mestrene i 1685 gengives bogstavet: Poffuel Bøjsmager, Madz Klegnsmed, Jørgen Sejermager, Laurits Knudsen Bøjsmager, Peder Nielsen Klegnsmed, Michel Fogt Klegnsmed, Laurids Griffen Grovsmed, Peder Nielsen Bøjsmager, Claus Jespersen Klegnsmed, Morten Pedersen Grydestøber, Hendrik Lauridsen Kobersmed, Claus Andersen Kobersmed, Peder Maffsen Klegnsmed, Hendrich Hendrichsen Svertfeier, Lorends Satteler, Rasmus Pedersen Kniffmed, Niels Hansen Groffmid, Arendt Jørgensen Seiermager, Hans Lauridsen Svertfeier, Laurids Lauridsen Satteler, Maf Eylersen Groffmed, Christen Rasmussen Groffmed, Søffren Jensen Groffmed, Rasmus Pedersen Groffmed, Hinrich Tobiasen Groffmed, Jørgen Bøjsmager. Ved den sidste Navn er tilføjet Yngemand;

dette Ord betegner maaske det samme, som det ogsaa forekommende *Ortjunge*; *Ortjunge* eller *Yngermannd* eller *Ortjynger* er derefter den fidsst i *Lavet* indkomne og det er rimeligt, at han har haft en medhjælpende *Stilling*; der har altsaa til en vis *Tid* været en saadan *Bestillingsmand* baade i *Mester-* og *Svendelavet*. Iblant *Sejermagerne* nævnes en *Sibbern*, som allerede i 1647 var indkommet i *Lavet*; da der ogsaa i *Slutningen* af forrige *Arhundrede* var en *Sibbern* hersteds, har denne *Slægt* holdt sig i *Odenje* i omtrent 150 *Ar*. Om det samme kan siges om *Familien Muus*, fordi en *Claus Muus* som *Knivsmed* indkom i *Lavet* i 1679, maa staa hen.

Under denne *Navnefortegnelse* er der med en *Haand* fra en senere *Tid* skrevet: „Disse *Navne* stode paa *Bjelkerne* i det gamle *Lavshus*“; man maa altsaa antage, at enhver, som blev optagen i *Lavet*, blev forevigt ved, at hans *Navn* med *Arstal* blev paamalet *Bjelkerne*, som laa fremme under *Loftet* i *Lavshuset*.

At forjærge de fattige, *Krøblinge* og elendige *Mennesker* var oprindelig *Kirkens* Sag. I denne *Anledning* oprettedes milde *Stiftelser*; saadanne vare i *Odenje* *St. Jørgens Hospital*, som laa bagved *Husene* i den *Vinkel*, som *St. Jørgensgade* og den *vestlige Side* af *Ridehusgade* danne; dette *Hospital* var kun for *spedalske*, hvoraf der i *Middelalderen* var ikke saa faa (*Svendborg* havde ogsaa et *St. Jørgens Hospital*, som laa der, hvor *St. Jørgens Kirke* ligger). Disse *Stafler* maatte ikke komme sammen med andre *Mennesker* og skulle bo uden for *Byen*. Andre *Stiftelser* af lignende *Art* vare *Helliggejsthuset*, nu *Nr. 1* i *Korsgaden* og *St. Gertrudshusene*. Ved *Reformationen* ophørte denne *Forjærgelse*; men det varede henved 100 *Ar*, inden der gjordes *Stridt* til at faa et *borgerligt Fattigvæsen*. En egentlig *Organisation* af *Fattigvæsenet* i *Odenje*

fom først 1633; idet enhver, som havde Raad dertil, da skulde tegne sig for et frivilligt Bidrag. Dette gav Anledning til en Protest fra Smedene; da der nemlig i det følgende Aar blev afkrævet dem det samme Bidrag, som de først havde tegnet sig for, indgave de til Landsdommeren en Skrivelse, hvori de hævdede, at Bidraget skulde være frivilligt, og at de ikke vilde lade sig binde til noget vist, og saaledes blev det ogsaa. En anden Skrivelse fra Smedene, som ogsaa yder et Bidrag til Forstaaelse af Samfundstilstandene hersteds paa hin Tid, er rettet til Borgmesterne og Raad i 1638, og er et Svar paa en Forespørgsel fra disse Myndigheder om, hvorvidt Lavsbrødrene vare villige til at bære Lig; der var nemlig ifølge disse Skrivelser paa den Tid stor Dødelighed i Odense, noget, som forresten tit var Tilfældet; thi Folk havde den Gang ikke ringeste Begreb om Hygieinen. Lavet svarede, at Mesterne vilde bære deres Kaldsfællers, disse Hustruers og Børns Lig ud, og at deres Svende og Drengene maatte udbære Tyendernes Lig; men Kisterne skulde stilles udenfor Døren. Derhos havde de om, at de ikke maatte blive fængslede, hvad der var sket, fordi de ikke tilspigrede deres Vinduer og Døre; bleve de fremdeles tvungne dertil, saa kunde de ikke svare, hvad de skulde, til Kongen og Byen. De bade sig fritagne for „Dødsdragere“. Da der 1677 blev anjat en Bedemand, og denne krævede Betaling, enten man brugte ham eller ej, indgave Lavene i Forening et langt „Promemoria“ til Kongen om at blive fri for denne ny Bestillingsmand; de beraabte sig paa Lavsartiklerne.

Der er en Fortegnelse over, hvormegit hver Mester gav i Fattigbidrag 1647; fire gavede intet; de fleste en Mark, det højeste var 3 Rdl., og der var 5, som ydede et saa stort Bidrag. Fortegnelsen har 40 Navne, og man maa altsaa antage, at Lavet da talte saa mange Medlemmer. Lavsbøgerne indeholde

jjældent andet end Lærefkontrakter, Beskrivelser af Handlingen ved Optagelse i Lavet, Regnskaber og Smaakøvl, som i Regelen bilægges i et Lavsmøde. I en Notits fra 1643 kaldes Svendeherberget Kroen og Bærten Krofader; i en anden fra 1661 siges, at Lavsinventaret da var: 22 Valdbirk-Stole — Driftbøgere — 5 Staalcr, en Vjsestage og en Kobberhane, og af en Navnefortegnelse fra omtrent samme Tid ses, at hver Mester havde et Mærke, som han stundom satte i Stedet for sit Navn, som flere ikke kunde skrive.

Ved det faste Sammenhold, som Gilderne og Lavene medførte, blev det muligt for Mesterne at sætte Priserne paa deres Arbejde og Frembringelser forholdsvis højt. En Indskrænkning deri kunde kun ske ved, at Aftaler blev forbudte, og at der jattes en Takst; denne blev ogsaa indført af Magistraten, og Byfogden skulde vaage over, at den blev holdt. En saadan Forholdsregel kunde dog kun gennemføres paa et begrænset Omraade. Vi kende disse Takster fra langt tilbage i Tiden. Her skal nævnes et Eksempel fra 1649 for Smedenes Vedkommende; for et Par Hestsko maatte tages 24 Skilling, for et Par fortinnede Hofmands-spore 3 Mark, for en Sadel 5 Rd.

Om Kristian den Fjerdes Lavartikler for Smedelavet i Odense skal kun bemærkes, at i dem ere ogsaa Bøssemagerne og Sejermagerne optagne i Lavet. Endstønt man ved, at der i det 17de Aarhundrede i Odense ogsaa støbtes Kirkeklokker, og der i Matriklen af 1688 nævnes Notgjefere, er der dog ikke nogen Afdeling i Smedelavet, som omfatter den Slags Folk; disse større Metalarbejdere have formodentlig staaet uden for Haandværket, ligesom nuomstunder Jernstøberier og Maskinfabrikker ikke regnes med ind under Begrebet Smedeværksted.

Et Produkt, som i samme Hundrebaar udgik fra Smedene i Odense og nød stor Anseelse, var Knivene; en Rejsebeskriver

figer i 1671: „Odenſe er berømt for to Ting: ſin Adel og ſine Knive“, et Ry, ſom Byen ikke ganſke har miſtet, i det mindſte vandt en afdød Inſtrumentmager, ſom iſær befattede ſig med at lave Knive, en Præmie paa Udfillingen i Paris.

Medens der ſaaledes gledes let hen over Kriſtian den Fjerdes Artikler af 1623 for Smedelavet i Odenſe, ſkal der ſkænkes Kriſtian den Femtes dito af 4de November 1682, hvilke gjaldt for hele Landet, en noget udførligere Dmtale, fordi det var dem, ſom i alt væſentligt vare normgivende, indtil Lavs-væſenet afſkaffedes. Kriſtian den Femte eller rettere Kancelliet gav fra 1678 og til 1699 Artikler for alle Lav, endogsaa for Knapmagerne, Brammændene, Barbererne og Brolæggerne, hvoraf der jo kun kunde være meget faa; i mangt og meget ere diſſe Artikler ſom to Allen af eet Stykke. Der udkom desuden almindelige Beſtemmelſer for Meſterne 1681 og for Svendene og Drengene 1682. 3 Artiklerne for Smedene hedder det, at Oldermænden ſkal fungere i to Aar, hvorefter ſamtlige Meſtere ſkulde indſtille tre til Valg af Magiſtraten, men denne behøver ikke at tage Henſyn til denne Indſtilling. Artiklerne dele Lavet i Gronſmede, Klejnsmede, Leſmede, Bøſjemagere, Sporemagere, Knivſmede, Nagelſmede, Lilleurmagere og Grovurmagere; alſaa ere nu Sadelmagere, Remſnidere og endnu flere Haandværkere, ſom tidligere hørte til Smedelavet, udgaaede af dette Lav. Forſkellen mellem en Lille-Urmager og en Grovurmager laa i det, ſom ſkulde præſteres til Meſterſtykke; den førſte ſkulde lave et „ſtaaendes eller hængendes Segerverk“ med en Pendul, den anden et Hjul med en Uro til et Seierværk. Meſterſtykket i hvert enkelt Fag er beſkrevet. Svendeprobe forlanges ikke, naar Drengen tilfredsſtillende har udſtaaet ſin Læretid, ſaa er han uden videre imod at betale en Sletdaler til Oldermænden Svend. En Svend kunde ikke blive Meſter,

uden at han havde arbejdet som Svend lige saa længe, som han havde staaet i Lære, og derefter endnu et Aar som Mesterjvend; men det ses af Lavsbøgerne, at disse Bestemmelser ikke ere blevne overholdte. Bønhaferne skulde straks, naar de bleve antrufne, bringes i Arrest; der skulde udnævnes fire Mestere til at gaa paa Jagt efter disse Bønhafer. Læretiden i Grov- og Nagelmedlære er fastsat til 3 Aar, i de andre Jagt til 4. Urmagerlæretiden er dog en Undtagelse; den er fastsat til 6 Aar. Svende og Drengene skulde være paa deres Mesters Værksted Klaffen fire om Morgenen. En sort Table skulde op-hænges i OIdermandens Hus, og derpaa skulde de Svendes Navne opskrives, som paa en eller anden Maade havde forjyndet sig. Mestrene skulde til Hjælp i Svendenes Sygdoms-tilfælde, eller om Svendene døde, for at de „maneerligt“ kunde blive „bestedet“ til Jorden, ugentlig tilbageholde 4 Skilling af Svendenes Løn og lægge dem i Lavets Fattighøjsje, som skulde itaa i OIdermandens Hus; disse Penge kaldes Tidpenge. OIdermanden og tvende Svende skulde hver have en Nøgle til denne Kasse. Bestemmelser om Begravelse ere omtrent de samme som i Gildeskraaen af 1496.

Vi vende saa tilbage til Lavsbøgerne. — Om Svendelavet skal meddeles følgende:

Den første Svendelavsbog, som findes, begynder med Aaret 1660. Den indeholder Regnskaber og Beretninger om, hvad der foregik i deres Lavssamlinger, især den, som holdtes ved Paaste; i denne opgjordes Kassen, gaves den afgaaede Krofader hans „Studsmaal“ og valgtes Krofader og Bisiddere for næste Aar. Genvalg maatte finde Sted. Begge vare Mestere i Smedelavet. Enhver Dreng, som blev Svend, lagde et Par Skilling i „Laden“; det samme var Tilfældet med tilrejsende Svende, som fik Arbejde i Odense; i lige Maade lagdes i Laden

de Smaabøder, som Svendene indbyrdes idømte hverandre Ved Aaret 1700 nævnes ogsaa Kobbersmede, med hvilken Benævnelse vel sagnetens Redelsmed nu bliver ombyttet. 1773 anskaffedes den store Velkomst, men derom vil blive fortalt i Afsnittet: „Lavsager.“

1776 den 18de Avgust indfandt Borgmester Seidelin sig i Svendenes Møde for at høre Forklaring og fælde Dom i en Sag, som var opstaaet derved, at Klejnsmed Kristoffer Rønnow havde forlangt, at Svendeherberget skulde være i et Bærtshus; da man ikke vilde gaa ind derpaa, gav han ikke Møde i Lavsamlingerne og betalte ikke Tidpenge. Borgmesteren idømte ham en Bøde af en Rdl. Af denne Meddelelse fremgaar det, at Herberget ikke var paa noget offentligt Sted, men i Krosfaderens Hus, og bestyredes af den ovennævnte af Svendene selv til Krosfader beskikkede Mester. Ved Forordning af 1762 bleve Svendepøver eller Svendestykke befalet. I 1835 var der paa Velkomsten 37 Skilte, samme Aar fik det endnu havende Skilt den Skikkelse, som det endnu har. (Se mere derom under Afsnittet „Lavsager“.) I 1842 blev det vedtaget, at ogsaa de gifte Svende maatte indtræde i Svendelabet, under de samme Vetingelser, som gjaldt for de ugifte.

1799 blev en Rasmus Gibye Oldgesel; der har altjaa været Smede af Familien Gibye i omtrent 100 Aar; det samme er Tilfældet med Familien Løngreen. Bistnok er ogsaa et og andet sen-Navn gammelt i Smedelabet; men dette kan ikke bestemt paavises. For tilrejsende Svende fik Krosfaderen, som ved dette Aarhundredes Begyndelse blev kaldt Herbergsfaderen, noget vist af Loden; dels for Kisten, dels for Sengen til tilrejsende Svende; desuden den Husleje, som Lavet maatte svare ham. I 1794 blev bestemt, at Svendene maatte kun have 4 Sammenkomster om Aaret; ved disse skulde Tidpengene erlægges. I

Beretningen om en Svends Indgang i Lavet i 1806 omtales, at han betalte „Nøglebid“, og ved en andens Optagelse i 1816, at han „tog Sombid“. Denne, ligesom de andre Ceremonier er indkommen fra Tyskland og bestod i, at der i Herbergsstuen blev ophængt en Tingest, som vel nok havde nogen Lighed med en Nøgle; den paagældende, som skulde gøres til „zünftig“ Svend, blev ført hen foran denne Tingest og blev, sædvanlig paa Tysk, tilspurgt saaledes: „Willst Du mit Gefellen und Jüngern vertragen, oder willst Du den Bart abbeissen“ (der Schlußselbart betyder Nøglenes Ram). Vedkommende kunde naturligtvis lige saa lidt bide Kammen af Nøglen som Enden af et Søm, og han blev derfor dømt til at give en Dmgang; Ceremonien gik altsaa ud paa at faa Vedkommende til at give ud. Ifølge Nyrop var Roskilde Smedelavs Sombid af Københavns Prøvesølv og havde Aarstallet 1797. I Odense Svendelavslade findes en Metaltingest, som nok har været brugt til Sombid. Svendelavet havde indtil Udgangen af det attende Hundredeaar været forestaaet af Oldgeffellen; men nu fremkommer en ny Medbestyrer, som i Odense Svendelavs Forhandlingsprotokol kaldes Ordtjønger eller Ordtjunge (se Side 26); men det skal være det tyske Ordtjunge; hvad han havde at bestille, kan ikke ses af Bøgerne; formodentlig skulde han kun gaa Oldgeffellen til Haande; denne Benævnelse ligesom Sombidet forsvinder hurtigt. En anden Embedsmand i Svendelavet var Lademeffteren, som havde en af Nøglerne til Laden. Smedelavet i Odense omfattede ogsaa Smedene i de andre fjerntest Byer, for saa vidt de Læredrenge fra disse Byer, som skulde gøres til Svende, skulde indskrives i Svendelaget hersteds og her fremlægge Svendestykke, det samme var Tilfældet med dem, som vilde indgaa i Mestrelavet.

Vi vende nu tilbage til Mesternes Lav. Mesternerne ejede

selv deres Lavshus, og udlejede noget deraf; denne Lejeindtægt spiller en betydelig Rolle i deres Regnskab.

Hvor strengt man forfulgte Bønhæser, fremgaar af følgende: „I 1676 kom en Svend fra Nyborg til Klejnsmed, Mickel Fogt herstedes og bad om, at han, imod at være behjælpelig i Værkstedet, maatte blive hos ham, medens han fik sine Klæder gjorte i Stand; denne Tilladelse fik han, hvorefter han lavede noget Værktøj til sig selv. Lavsbrodrerne besyldte saa Michel Fogt for, at han havde hujet en Bønhæse“; paa et Lavsmøde blev han idømt en Bøde af 13 Slette-Dalere.

Beretningen om Optagelse i Labet er baade for Mesternes og Svendenes Vedkommende næsten ganske ens gengivne i Lavsbøgerne igennem lange Tider; en noget anderledes Affattelse fik Beretningen om Mesternes Indgang i Labet, da Bondo Simonsen i 1783 blev Borgmester; der var nemlig i Regelen en Borgmester — Bysen havde to — tilstede, naar en ny Mester optoges, og han differerede vel ogsaa, hvad der skulde føres til Protokols. Han gav Beretningen følgende tilbørlige Tilføjeelse: „Og skal han holde sig Hans Kongelige Maiejtæts allernaadigste Love, Forordninger, Laugs Artiklerne og andre Kongelige Rescripter allerunderdanigst efterrettelig, i vidrig Fald haver han sig selv at tilskrive, hvad deraf kan flyde og falde“, en stor Fordring til Menigmand paa hin Tid, efterjom han næppe kunde læse, i hvert Tilfælde var ubidende om de fleste Love o. s. v., som vare udfomne. Borgmesteren mødte i Svendenes Forsamling kun, naar hans Nærværelse paakaldtes.

I 1742 afæftede Smedelavet i Odense en Erklæring fra Smedelavet i København om, hvorvidt det der var tilladt Grovsmedene at lave Husarbejde, som var Klejnsmedearbejde, og om Grovsmedene ogsaa maatte holde Klejnsmedværksted. Paa begge Spørgsmaal blev svaret nej.

Af Navnefortegnelsen fra Slutningen af forrige Aarhundrede ses, at Lavet da kun omfattede Grov- og Klejnsmede, samt Enkerne efter disse.

Lærlingekontrakterne begyndte med: „I den hellige Trefoldigheds Navn“; denne smukke Formel begyndte at gaa af Brug i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

I Mesterlavet vare i 1810: Peter Mathijsen, Rasmus Gibye, Karl August Mathies Christensen, Esbjørn Hansen, Frederik Wittroch, Søren Mogensen, Niels Gibye, Knud Hansen, Knud Ronnow, Peder Michelsen, Hans Jensen, Johan Peterjen, Niels Løngreen, Niels Rasmusen, Christen Peterjen, Karl Holm, Frederik Kristian Madsen, Kristian Wittroch, Povl Olsen Møller og Knud Nielsen; desuden følgende Enker: Anders Bremers, Hans Knudsens, Jacob Holms, Peder Nielsens, Rasmus Pedersens, Knud Kristensens, Esbjørn Hansens og Søren Mogensens, ialt 29.

Lærekontrakterne ere for Drengens Bedkommende medunderfrevne af to „Forlovere“. — De, som bleve valgte til at bedømme Svende- og Mesterstykke, kaldes Skuemejstere.

I 1748 oprettede Mesterne en Begravelseskasje; Begravelseshjælpen fastfattes til 8 Kroner (Mere derom nedenfor). I Lærekontrakterne indtil omkring 1800 itaar, at Læredrengen aldrig uden sin Mesters Tilladelse maatte forsvømme Guds Hus.

I Mesternes Lavsbøger findes jævnlig en Inventariefortegnelse; i disse er der enkelte Gange ogsaa opført, hvad der formentlig tilhører Svendene; her skal til Sammenligning med, hvad endnu haves — se Afsnittet Lavsfager — en Fortegnelse fra 1798 gengives: En stor Velkomst med Mand og Fløj, 2 store Sølvbægere, 2 mindre dito, en stor Tinpokal med Mand og Sølvfløj, 12 Tinrøllekar — smaa Drifkebægere —, en stor Tinkande, 3 Tinrusse, 2 mindre Sølvbægere, en Mestertable —

formodenligt en Trætable til derpaa at opskrive Mesternes Navne, vistnok anskaffet, efterat man havde ophørt med at skrive Mesternes Navne paa Bjelkerne — se Side 27 — en Tintobaksekasse med Pibekradser, et Signet, de fattiges Bøsse med Klofte, en Messinghjekrone, som hænger i Lavshuset, en Ligkasse med et nyt og et gammelt Ligklæde i en Bøje, et langt Bord, 2 lange Bænke, 2 Stole med Hynder, et gammelt Skab, 2 Træfæde, en stor Træskande, et stort Bræt — til Snyderne —, en Briks.

Naar Omkostningerne ved en afdød Lavbroders Begravelse ikke kunde bestrides af den fælles Kasse, bleve hans Gangklæder og stundom noget mere bortfulgte i Lavshuset til Lavbrodrene.

Fra 1767 er der en Liste, som har følgende Overskrift: „Mandtall paa de Meistere, som rejstere for deres Koners Igangssøl“; der var ialt 12, og Beløbene gaa fra 4 Mark til 1 Rd. 2 Mark.

I 1783 klager Smedelavet i København til det herværende Lav over, at der fra de fynske Købstæder kom Svende, som ikke vare fuldt udlærte; man anmoder derfor om, at ikke nogen antages som „Forbundter“ paa kortere Tid end 1½ til 2 Aar, og at Svendene forsynes med saadanne Lærepas, som vise, at de ere ordentlig udlærte. Lavet hersteds, som jo ogsaa omfattede de andre fynske Byer, anmodedes om at sætte Meisterne i de andre Byer i Kundskab derom. Lavet her svarede, at der herfra kun var udgaaet een, om hvem denne Anke maaske kunde rejses; forøvrigt skulde man nok efterkomme Anmodningen. Af Nyrops: „Fra Roskilde Smedelavs Lade“ ses, at en lignende Anmodning ogsaa er bleven rettet til andre Byer.

Endnu i 1750 omfattede Smedelavet foruden Grov- og Klejnmede 2 Sværdfejere, 1 Grydestøber, 1 Kobberjmed, 2 Urmagere og 1 Kandejstøber, ialt 24; ved Lavets Opløsning i

1860 var Medlemsantallet 43, hvoraf 24 vare Klejnsmede, 14 Grovsmede, de 5 andre vare Enfer.

I 1801 blev en Svend mulkteret med 5 Rd. 1 Mark, fordi han havde talt ilde om Lavsartiklerne og ikke vilde betale Tidpenge. Borgmester Lindved fældede Dommen for aaben Lade i Mesternes Forsamling. Saaledes gif det ogsaa en anden Svend i 1810. I 1815 blev der klaget over en Svend, fordi han havde forladt sit Arbejde om Formiddagen og ikke var kommen igen før Sengetid; han var saa gaaet ind paa et andet Værksted og forført en Svend der til ogsaa at drive. Anklagen gif ud paa, at de havde handlet imod Kongens Love og Anordninger. Samtlige Svende, ialt 11, vare tilfagte til at møde under Forhandlingerne i Lavshuset; de bleve døvrte til hver at betale 3 Rd.; da de nægtede at betale, overgaves Sagen til Retten.

I 1802 erklærede den Mester, som efter Tur skulde være Oldermann, at han ikke duede til denne Bestilling, hvorfor han bad sig fritagen; Lavet indrømmede dette, imod at han for de to Aar, som Bestillingen varede, skulde give 5 Rd. aarlig til Stedfortræderen. Dette blev ilaaet fast som en Regel for Fremtiden.

Det første Eksempel paa politisk Rørelse iblandt Smedene paa Fyen forekommer i 1836; da mødte her i Odense Repræsentanter for de andre fyenske Byer og forhandlede med Lavsbrodrene hersteds om Affattelse og Indsendelse af et Bønsskrift til Kongen; man valgte Lavsbroder N Gibye til at overbringe Andragendet; han skulde have 15 Mark daglig og fri Rejse. Hvad Andragendet handlede om, fortælles ikke.

Mesterstykket for Grovsmede var i Regelen Forfærdigelse af en Bognaksel med Bøsninger og Møtringer, samt et Par Høsteko, for Klejnsmede en dobbelt Portlaas, alt efter Tegning og Maal.

I de af Meistersforeningen udarbejdede Bedtægter for Svendeprovver har man stillet sig saa liberalt, at det er overladt til Bedkommende selv at bestemme, hvori Proven skal bestaa, og om man vil præstere den med eller uden Tegning.

De sidste, som gjorde Meisterslykke, vare Kr. Fr. Sibye og Lars Kr. Adolf Andersen, begge den 8de November 1859.

Vi ville slutte denne Del af Oversigten med at omtale Haandværkernes, altsaa ogsaa Smedenes, sociale Stilling før og nu.

Af en Forordning af 1495 ses, at Haandværkerne skulde være udelukkede fra at blive Raadmænd og Borgmestre. I Slutningen af Middelalderen trykkes Handel og Haandværk ved de privilegerede Stænders Toldfrihed, ved Kapitalens Overgang i gejstlige Ejendomme og ved Hansestædernes endnu store Overvægt. Det gabnede dog Byen, at der jævnlig holdtes Hof paa Næsbymheden Slot, og at Dronning Kristine som Enke stadigt boede der og inde i Byen fra 1513 til 1521. I en Beskrivelse af Odense fra 1760 hedder det: „Intet Sted udenfor København findes af alle Slags Haandværksmestre flere og bedre end i Odense“ (om de Odense Knive, se Side 29). Senere floerer Handskemageriet — Johan Mathias Lahn —, og Odense Sadelmagere havde Leverancer til Hæren.

Da der bliver Tale om „eligerede Borgere“ (Borgerrepræsentantskab), finder man ikke, at Haandværkerne vare udelukkede fra at faa Sæde i dette Raad, og vi vide jo ogsaa godt, at flere Smede, som Klejnsmed, Bægtfabrikant H. Sørensen, Grovsmed Poul Petersen og Guldsmed Emil Christiansen ikke blot have haft Sæde i Byraadet, men at de ogsaa der have gjort god Fyldest.

Smedene i Odense have endogsaa haft og have endnu et Privilegium, hvilket dog kun strækker sig til deres Lærlinge; disse ere nemlig selvskrevne til at indbære det kongelig privilegerede,

borgerlige Skyttelavs Skive og drage omkring i Byen og op-
hænge Kranse paa de Mænds Huse, som have studt eller faaet
en Præmie, og som ere Funktionærer i Lavet; der er vel pillet
lidt ved dette Privilegium, men Triumftoget er ikke blevet disse
Lærlinge forbudt.

Der er to Ordsprog eller Talemaader, som ere hentede fra
Smedene: „Han passer paa som en Smed“, „man maa smede,
mens Jernet er varmt“. Det første skal ikke forstås saaledes,
at Smedene ere særlige Dydsmonstre med Hensyn til Flid og
Paapasjenhed; Talemaaden stammer fra, at Smedene maa
passer paa at smede, mens Jernet er varmt I vore Dage, da
Smedenæringen ikke er synderlig lønnende, gælder det om for
Smedene selv at gøre disse Sætninger til Sandhed.

At der i Odense har været Smede, som have forstået at
arbejde og leve saaledes, at de have kunnet faa noget tilovers,
og som have haft Hjerte til at bestemme en Del af deres møj-
sommeligt erhvervede Formue til at gavne og glæde Samfundets
Stedbørn, skal ikke glemmes. To saadanne vare: Klejnsmed
Johan Fischer i Nr. 8 paa Fiskertorvet og Sporenmager Hans
Peter Petersen i Nr. 5 i Højsedore. Johan Fischers Fader kom
i Slutningen af forrige Aarhundrede som Smedesvend hertil
fra Saksen og giftede sig med en Smedeente, som boede i det
nævnte Numer; han døde i sit 88de Aar. Sønnen Johan blev
født 1788 og døde 1875; han blev altsaa 87 Aar gammel.
Johan Fischer døde som Ungkarl og levede et yderst stille og
tilbagetruffet Liv, dog ikke for at skrabe Penge sammen; for
ham var Vren meget mere end Penge; han viste i hele sit
Liv, at han tilfulde kendte Sandheden i de Ord: „Arbejd' er
en Glædes Kilde, som man ej udtømme kan“. Hans Begavelse
var næppe saa stor som hans Uergerrighed, men denne sidste
kan ogsaa drive et Menneske vidt. Uden nogen Sinde at have

lært at tegne, kunde han lave saa kunstige Laase, at ingen kunde finde Nøglehullet, end lige lukke Laasen op; han lavede Kornvægte, som Fyns Stifts patriotiske Selskab prisbelønnede; han forfærdede fine Skærme og andre Stueredskaber, som han smedede, med Dyrefigurer. De prinselige Gubernører, som boede i Odense, bæredede ham med Besøg, og da den sidste af dem blev Konge, gav han Fischer Dannebrogsmændenes Hæders-tegn. Da han var over 80 Aar, lod han sig for første Gang fotografere, og efter dette Fotografi smedede han sit eget Portræt, som han lod ophænge iblandt Portræterne af Lahns Stiftelses Velgørere; han havde dertil god Berettigelse, thi han havde givet denne Stiftelse 2000 Kroner, forat Eleverne der fik den Mangel afhjulpen, som han selv følte saa meget, nemlig Udygtighed i Tegning.

Klejnsmed og Sporemager Hans Peter Petersens Fader var ogsaa Smed og boede i den Ejendom i Smedestræde, som Sønnen først iboede, og det er rimeligt, at her igennem lange Tider har boet Smede, og saaledes har man Forklaring af, hvorfor Strædet hedder Smedestræde (se mere derom i Afsnittet Lavsfager). Sporemager Hans P. Petersen er født 1807 og døde i 1886; han blev altsaa 79 Aar gammel. Han købte senere Nr. 5 i Hølsedore, hvor han døde. Hans Sparksomhed og Nøjksomhed vare vidt drevne, men disse Dyder, hvis man kan kalde dem saaledes, bragte ogsaa et stort Resultat; hans Formue var ved hans Død langt over 100,000 Kroner. Men det skal siges til hans Ros, at han ved Testament — hans Hustru og Børn vare døde, før han døde — havde bestemt, at omtrent Halvdelen af hans Formue skulde anvendes i velbdædig Djemed; saaledes er hans Ejendom Nr. 3 i Smedestræde bleven omdannet til en Fribolig for to værdig trængende Smedemeister-ensere, som hver desuden faar 100 Kr. aarlig, endvidere stiftede

han et Legat for værdige trængende Smedesvende eller disses
 Enker og gav betydelige Summer til Huus' Boliger. Lahns
 Stiftelse og Stiftelsen af 18de September.

IV.

Lausfagerne.

Som vi have set paa Side 29, var det smaat med løst Inventarium i 1661; i Følge den Fortegnelse over løst og fast Inventarium, som er gengivet paa Side 35, var i 1798 derimod omtrent alt det samlet, som endnu habes. Der forefindes endnu følgende Genstande: 1) en Sølvvelkomst; med Figuren har den en Højde af $\frac{3}{4}$ Alen og en Sølvværdi af omtrent 200 Kroner. Svendenes Forhandlingsprotokol meddeler, at denne Velkomst er lavet af en Guldsmed Møller i 1773 og tilvejebragt ved Bidrag fra 16 navngivne Mestere og 9 Svende, men hvad den har kostet, nævnes ikke. Laaget er indvendigt forgyldt, og paa en Kugle oven paa dette staar en Figur med en Fane i den ene og en Nøgle i den anden Haand. Indskriften lyder saaledes: „Denne er Smedesvendenes Velkomst“. Som anført paa Side 32 fandtes der i 1835 34 Skilder paa denne Velkomst; nu er der kun 19; flere af dem ere meget smukke. Denne Velkomst er den største af alle hersteds opbevarede Sølvvelkomster; efter denne komme Rebslagernes og Hattemagernes, hvilke opbevares paa Musæet. 2) et Sølvfanespjyd, 3 Tommer

langt og $\frac{3}{4}$ Pd. vægtigt. 3) et Sølvkruz fra 1779 med smukke Ornamentter. 4) 12 Tinbøgere med en ulæselig Indskrift; Aars-tallet kan dog nok læses; det er 1710. 5) en Tinvelkomst med Aartallet 1636. 6) en Tinølfkande fra 1779, vægtig 4 Pd. 7) en Metaltिंगest, som vistnok har været brugt til Sombid. 8) Smedesvendenes Lade, som er et lille Egetræsffrin med Aars-tallet 1639; i Laasen staar Aars-tallet 1641; dette Lavsffrin kunde som alle lignende Gemmer kun aabnes ved Anvendelse af 3 Nøgler, hvoraf 3 Funktionærer hver havde en. Alle disse Sager opbevares nu i Forsvarsbrødrenes Forsamlingsbygning, hvor Svendelavet holder sine Møder. 9) et stort Trædriffekar med Aars-tallet

ANNO 1600, PINDZ - DAGH, GAF, ERLIGH, OCH - WELACHT
 MAND - HANS - NIËLSEN. LANDTZTHINGSSCHRIFVER
 RAADMAND - I OTHENSZE I OCH - BISIDDER - WDI
 SMEDELAUGIT. DENNE - SKAAL - WDI - LAVGET -
 WORRIS - LAVGH - THIL - ÆRRE - OG - HANNEM -
 TIL - IHOKOMELSE.

Karret er oventil 1 Fod $10\frac{1}{2}$ Tommer og i Bunden $11\frac{1}{2}$ Tommer i Tværmaal; det har en Højde af 7 Tommer. 10) et Sølvkruz; det er solgt til Musæet. 11) 2 Skilter, et lille til at ophænge inde i Svendenes Herberg, og et meget stort, som har været anbragt uden paa dette Herberg; det lille er en Triangel, hvori der hænger en Hestefko, en Nøgle og et Anfer; det store er et meget smukt Smedearbejde, $3\frac{1}{2}$ Alen højt og 2 Alen bredt for neden; Stilen tyder paa, at det er fra Kristian den Fjerdes Tid; Skiltet ender for oven i et Ornehoved, og dets Hals er prydet med en Nøgle, en Hestefko og et Fløjblad af Kobber, som paa forgyldt Grund har haft en nu udslettet Ind-

skrift. Disse Prydelser ere fra senere Tid, vistnok fra den paa Side 45 omtalte Restauration. Sagerne under Nr. 9, 10 og 11 findes i Musæet. (Som bemærket ere enkelte Sølvgenstande bortfulgte, men de findes dog endnu hos Køberne). 12) et Signet; i Randen læses: OTENSE SMEDELAVG SEGEL 1446. indenfor er graveret en Nøgle, en Hammer og en Tang; Ordenes Stavning tyder paa, at Signetet ikke er saa gammelt, men at det er stukket efter et fra 1446; dets oprindelige Tilblivelse hænger formodentligt sammen med Affattelsen af en af de ældre Skraaer, som omtales, i Indledningen til den af 1496. NB. Mesterens Lade har Karstallet 1663 og er af Egetræ med 2 Nøgler. Nr. 12 og 13 ere beroende i Mesterforeningen. 14) Smedesvendens Lavsfaue; den er anskaffet 1874 ved Bidrag ogsaa fra Mesterne; den er af violet Silketøj med paamalede Smedecblemer; Spydet har Form af en Nøgle; den opbevares hos Lavets Bud. 15) Smedemestrens Lavsfaue; den er et broderet Banner af blaat, dobbelt Silketøj; den er skænket af Symaskinefabrikant Knudsen sen. i Kongensgade. Broderiet er fjet af Symaskinefabrikant Knudsen jun.'s og Grovsmed Johan Jensens Hustru. Overst oppe i Hjørnerne ses Karstallene 1496 og 1892, derefter følge Ordene: „Odense Smedemesterforening“, og derunder som Prydelser en Hestefko, Nøgler, Hammer og Tang, alt meget net broderet. Banneret opbevares hos Foreningens Formand. Der fandtes en meget gammel Faue; hvor denne Lave er bleven af, vides ikke. Af andre forsvundne Genstande skal nævnes 2 Skafferstokke og en Sølvtang. Skafferstoffene vare af Træ, omtrent 1 Alen lange; de vare enten runde med drejede Snirkler eller firkantede med udstaarne Prydelser; de brugtes af Oldgesellerne til at klappe til Lyd med, samt ved Begravelser, ved hvilke de vare prydede med Baand. Sølvtangen var til Sombid og blev vistnok brugt paa den

Raade, at der blev gjort Mine til, at man vilde udtrække Tænder paa den, som skulde gøres til Svend; for at blive fri for denne Operation lovede saa Bedkommende, at han vilde give en Dmgang. Denne Sølvtang er ogsaa folgt.

Det har været omtvistet, hvem Drifkekarrene, især de, som have nogen Pengeværdi, tilhøre, enten Mesterne eller Svendene; efter hvad Lavsbøgerne og Indskrifterne udvise, tilhøre de Svendene; den Omstændighed, at Mesterne have bidraget til Anskaffelsen af adskillige af disse Ting, forandrer ikke Forholdet.

Der har været ført Forhandlinger om, om det ikke var rigtigt, at alle egentlige Lavsfager, som endnu have, bleve opbevarede paa Musæet sammen med flere andre Lavs, og det blev endogsaa vedtaget, at dette imod en Deklaration fra Musæet skulde ske. Sagerne vare ogsaa komne derhen, men da Svendene jævnlig havde Brug for deres Ting, voldte Udleveringen nogen Ulejlighed. Musæet tilbød saa at købe dem; man kunde imidlertid ikke blive enig om Prisen, og Svendene besluttede saa at holde Sagerne helt borte fra Musæet. Det er dog klart, at det er særdeles ønskeligt, at alle disse Ting blive sikkert opbevarede for Efterverdenen, og altsaa ogsaa, at de blive opbevarede paa dette sikre Gemmested, ligesom det ogsaa maa anses for rigtigt, at samtlige Lavsbøger og Dokumenter komme hen i Stifts-Arkivet; nu findes de spredt hos Formændene for de to Foreninger, Mesterforeningen og Svendelabet, i Musæet og i Arkivet.

Til Lavsfagerne kan man ogsaa henregne Lavshuset og Svendeherberget. Lavshuset var for Mesterne. Det ældste Smedelavshus i Odense, som kendtes, laa der, hvor den sydlige Længe af Brockmanns Hotel staar; det erhvervedes 1488. De 3 største Lavshuse: Smedenes, Skomagernes og Skræddernes laa samlede, idet Skræddernes indtil 1544 var i den Gjendom, som stod der, hvor det nævnte Hotels vestlige Længe staar,

Skomagernes laa der, hvor den ny Ejendom paa Albani Torv i Nar er fremstaaet paa den Plads, som er fremkommen ved Nedrivningen af den Bygning, som blev kaldt Skomagernes Lavshus, og som indtil for nogle faa Aar siden ogsaa har været det. Efter Skomagernes Lavshus kaldes Strædet der Skomagerstrædet; i Følge Resens Atlas har dette Stræde ogsaa hedt Smedestrædet. I 1544 blev Ejendommen Syd for Skomagernes Lavshus Skræddernes Lavshus og vedblev at være det, saalænge Skrædderne havde en egen Forjamplingsbygning. I det Stræde, som kaldes Smedestræde, har ikke ligget noget Lavshus; det maa have faaet Navn af, at her en Gang har boet een eller flere Smede. Smedene boede i gammel Tid, da straataætte Huse vare almindelige, paa Grund af Smediernes Brandfarlighed i Byernes Udkanter, og indtil 1489 gik Ddense imod Vest ikke længere end til Smedestrædet, hvor Vesterport da stod (se mere derom Side 27). Smedelavet forlod sit oprindelige Gildehus 1683; i Følge Engelstöfts „Ddense By's Historie“ havde Lavet 1760 sit Samlingssted i Nr. 19 paa Nørregade. Efter Lavshusets Afhændelse forsamledes Mesterne i Regelen hos Uldmanden. Smedesvendenes Herberg var i den Mesters Hus, som havde Tilhyn med Svendelavet — Krofaderen eller Herbergsfaderen. Da Ejendommen Nr. 1 paa Nedergade i lange Tider har hedt Smedekroen, maa man antage, at Svendeherberget i en længere Aarrække har været der, hvad der nok kunde være Tilfældet, idet en Krofader kunde vælges. Hvor Svendene have haft deres Forjamplingslokale, efterat Lavsvæsenet er blevet ophævet, er fortalt i Afsnittet „Svendelavet“; forresten var allerede før den Tid Herberget sædvanlig paa et Bærtshus. Endnu er der eet Sted, som har Navn efter Ordet Smed, nemlig den Trægaard, som blev anlagt af Stiftamtmand Buchwald i Slutningen af forrige Aar-

hundrede; den blev kaldt Smedehaven, fordi Smedien til Slottets Ladegaard laa der; denne Træfrugtsskole blev senere Slottets Køkkenhave; (Folk kaldte denne Træfrugtsskole Bomskolen, die Baumsschule).

V.

Forholdet imellem Mesterne, Svendene og Drengene, samt om, hvorledes Smedehaandværket dreves.

Der forekommer i det foregaaende spredte Træk af det i Overskriften antydede; her skal gives en samlet Oversigt, som tillige behøjer Regeringens Kamp imod gammelt Lavsvæsen. Der var, indtil Svendeprover bleve paabudne, ikke synderlig Forskel imellem Svendenes og Drengenes Stilling; begge bleve betragtede og behandlede som Tyende; de boede hos Mesteren, fik hos ham Kost, og de maatte hverken Dag eller Nat, hverken Søn- eller Søgnedag forlade Mesterens Hus uden i hans Vrind og mod hans Tilladelse; de bleve med Lygte, Lys og Stav sendte til Gildehuset for at hjemhente Mesteren eller hans Hustru; de havde kun to Frimandsdage om Aaret: een ved Paaske og een midt i Juli; Svendene maatte ikke opholde sig i Gildehuset, ikke der „sidd til Bænk“ med Mesterne; i Hjemmet derimod spiste alle ved eet Bord, Drengene staaende ved den nederste Ende. De skulde møde paa Bærstedet om Morgenen Kl. 4, og Arbejdet hørte i Reglen op om Aftenen Kl. 9; da man nu vel kan antage, at der medgif 3 Timer til de 4 Maaltider,

jom indtoges, faar man altsaa en Arbejdsdag af omtrent 14 Timer. Svendene fik først Aarsløn ligesom et Thynde, senere bliver der ogsaa Tale om Fjerdingaarsløn, Ugeløn, Dagløn, ja Styfløn. Mesterne skulde paa deres Kvartalsmøder bestemme Svendenes Løn, og den ene maatte ikke give mere end den anden, men disse Overenskomster bleve dog tit omgaaede. Endskønt en Mester skulde være Formand for Svendelavet, Svendene skulde have deres Lade med Tidepengene staaende hos denne Mester, og de kongelige Forordninger bleve strengere og strengere, jaaledes hød Forordningen af 23de December 1681: „Svendene maa ingen Kro og Sammenkomst have“ og „alle Møder skulle holdes paa fastende Stævne“, saa udviklede Svendelavet sig dog temmelig frit, og det gamle Lavsvæsen eller Lavsubvæsen vedblev at florere, bestandigt optagende flere og flere fra Thykland indkommende nye Skikke, „Handwerksgewohnheit“, hvilket tyff Ord man gængav ved det barbariske Udtryk „Haandværkis gevanhed“.

Imod denne Udvikling og Strømning kæmpede Regeringen og Øvrigheden, men uden Held. Et bedre Bevis derpaa kan ikke gives end det, som ligger i Loven af 21de Marts 1800. Denne Lov gjaldt ganske vist kun for Haandværkerne i København, men da Forholdene i Provinsbyerne vistnok vare omtrent ligesom i Hovedstaden er den ogsaa en Maalestof for Provinsbyerne. Denne Lov er med Hensyn til Klager over Raahed, Drik, Strid osv. en Genlyd af Straaen af 1496, hvorhos den itærft anfer over, at Lavene mere fulgte Skik og Brug end de kongelige Forordninger. Det hedder saaledes: „Vi ville ikke taale, at Lavene herefter i nogen Maade staa under nogen Dvang af udlændiske Lavsfordomme, Bedtægter og Skikke, der stride imod vore Love; som en Følge deraf skulle alle Skikke og Cereemonier, der bære Præg af ældre Tiders raa og vilde Sæder, jaasom Behøvling, Sværten i Ansigtet, Sømbid osv. aldeles

affstafes; iblandt Bogtrykkerne skal der ikke være Tale om Postulater*) og Cornuter*), og de skulle ikke betale de saakaldte Anfugtningspenge*); der skal ikke længere skelnes mellem gemachte*) og andre Svende, ligesaa lidt som om Geburtsbriefe*), thi den funde Fornuft siger, at et Menneſke kan være lige godt, enten det er ægte eller uægte født“.

Næsten alt Arbejde, som udførtes i Bærkstedet, var bestilt; det, som Klejnsmedene lavede, kunde ikke købes hos Iſenkræmmere eller faas fra Fabrikker, thi der fandtes til ind i forrige Aarhundrede ingen af Delene. Det ligger derfor nær at antage, at det maatte have været en gylden Tid, navnlig i Sammenligning med vor Tid, for Klejnsmede, Sværdsegere, Bøſſemagere osv.; denne Slutning er dog næppe rigtig, thi det, som da forbrugtes, var forsvindende lidt imod nu. Klejnsmedene havde dog vistnok haft Dplag af Saks, Knive, Syle, Hængelaase m. m., og, efter hvad man ved fra andre Byer, laa disse Sager i Binduet i Dagligstuen og kunde udleveres til Køberne igennem en Trærende eller en Lem, som stod aaben, saa vidt Bind og

*) Her have vi igen nogle af de Ord, som ere uforſtaelige for dem, som ikke ere hjemme i Haandværkersproget. At „Geburtsbrief“ er det samme som Døbeattest, at „Anflugtning“ sigter til den Flugtning, som Papiret skal modtage, før det lægges i Pressen, at „Anflugtningspenge“ ere den Afgift, som en Bogtrykkerlærling skal betale, naar han bliver Svend, og at „gemachte“ Svende ere saadanne, som have faaet den lavsmæssige Behandling, kan man slutte sig til, men hvad „Postulat“ og „Cornut“ er, ligger ikke saa nær. „Postulat betegner her en, som er i Bogtrykkerlære og søger om at blive Svend, en „Cornut“ er en ikke fuldt udlært Svend — Halssvend —; begge havde endnu ikke „deponeret“, det vil ſige: undergaaet den lavsmæssige Behandling, som fandt Sted ved den „zünftige“ Optagelse i Lavet, og som for Bogtrykkerens Vedkommende bestod i, at den paagældende fik en Hat paa med paasatte Horn, som ſtulde stødes af; deraf kommer at „løbe Hornene af sig“.

Bejr tillode det. Grovsmedenes Virkeomraade kunde heller ikke være stort, thi Vogne og Pløve vare helt gjorte af Træ, i det mindste var der kun anvendt meget lidt Jern. Man ved ogsaa god Bessed om, hvilket Værktøj Smedene kendte og brugte; allerede i det 15de Aarhundrede var det omtrent det samme, som endnu findes. At der i det 16de og 17de Aarhundrede har været udmærket dygtige Smede ses af de prægtige Smedejernsgittere, Døre og Porte, som endnu findes; her i Odense findes saadanne i Indgangene til det Valkendorfske og det Ahlefeldtske Kapel; begge overgaaes dog af det Jerngitter, som Kaspar Finckelavede til Kristian den Fjerdes Kapel i Roskilde Domkirke. At der endnu gives Smede i Odense, som kunne lave saadanne kunstige Arbejder, ser man Beviser paa ude paa Assistentenskirkegaarden.

Naar man til Smedene vil henregne Guldsmedeene, da har der her i Odense levet en Mester over alle Mestere. Denne Mand hed Diderik Tuiren eller Fyring; han ejede og beboede de to Gaarde, som laa nærmest ved Raadhuset der, hvor nu Nr. 4 staar. Om ham skulle vi efter Nyrops „Meddelelser om dansk Guldsmedekunst“ fortælle: „Man sporer, at han“ — Fyring — „allerede 1580 boede i Odense, hvor han 1593 blev gift anden Gang med Enken efter Jyns Biskep Niels Jespersen. I 1581 traadte han med aarlig Løn i Frederik den Andens Tjeneste. Da denne Konges Døtre, Elisabeth og Anna, i 1588 og 89 udstyredes til Bryllup, havde han meget at gøre, og da Kristian den Fjerde i 1596 skulde krones, blev det overdraget til Fyring at forarbejde denne Konges endnu paa Kronborg bevarede pragtfulde Krone. Ved denne Tid flyttede han til Kjøbenhavn, hvor han ogsaa blev Grundejer. Han døde 1604; hans Enke overlevede ham i 19 Aar og blev 3die Gang gift med Lægen Dr. Jens Mule i Odense. Hun skal have drevet

en betydelig Handel med Guldsager, Diamanter, Perler og Juveler, og det endogsaa paa Moskva og Frankrig.

VI.

Smedelavets Historie fra Laustvangens Ophævelse og til nu.

Efterat Artiklerne af 4de November 1682 (se Side 30) vare udfomne, kendes ikke nogen Lov, noget Reskript osv., som har haft nogen særlig Betydning for Smedelavet, ja næppe not for Haandværksslavene i Almindelighed udenfor København, for Næringsloven af 29de December 1857 udkom. Men skete der i denne lange Tid ikke noget fra Lovgivningsmagtens Side for at rokke ved de bestaaende Forhold, saa taltes og skreves der saa meget mere derom i Møder og Pressen. Følgen deraf blev, at der i Rigsdagen indbragtes et Lovforslag om Næringsforholdene, og Resultatet blev den nævnte Lov. Denne Lov gjorde rent Bort, idet den bestemte, at Lavstvangen skulde ophøre den 1ste Januar 1862. Der var altsaa fra denne Dag intet Lav i Ordet tidligere Betydning. Der fremkom imidlertid dog ikke saa stor Opløsning, som man skulde have ventet. Kaldsfællerne i de forskellige Lav sluttede sig nemlig ad Frivillighedens Vej sammen i Foreninger, hvoraf enkelte endogsaa beholdt den gamle Benævnelse Lav, medens Lavsforbindingen imellem Mestere og

Svende i de fleste Tilfælde ganske ophørte. Saaledes gik det ogsaa med Smedelabet i Odense; Smedemeisterne sluttede sig i 1865 sammen i en Forening, som fik Navnet „Smedemeister-Foreningen“, medens Svendene kaldte deres Sammenslutning „Odense Smedelav“. Her skal fortælles lidt om disse to Sammenslutninger.

A. Smedemeister-Foreningen.

Der blev straks udarbejdet Love for Foreningen, og disse fik ministeriel Godkendelse; disse Love bleve noget ændrede i 1887. Der var i Forvejen et godt Grundlag, hvorpaa Foreningen kunde bygges; der var nemlig i 1748 oprettet en Begravelses- eller Vigselskabskasse for Smedemeistrene og disses Hustruere, og denne Kasse havde opsamlet en Kapital (se Side 35). Denne Kapital var tilvejebragt ikke alene ved Medlemsbidrag, men ogsaa derved, at Lavsbroderne imod Betaling paatog sig at være Vigselskabskassens Værter, som ikke hørte til Smedelabet. Denne Kasse har arbejdet godt, den har nu en Kapital af ca 5000 Kroner og yder en Begravelseshjælp af 100 til 150 Kroner efter det Antal Aar, hvori Bedkommende har været Medlem af Kassen. Foreningen har ogsaa en Engekasse. Indskudet er her 2 Kroner. Medlemsbidraget 50 Øre om Maanedens og lige saa meget for Hustruerne, der betales intet Indskud for hende. Engekassens bidrag er 6 Kroner om Ugen i 13 Uger, men kan i særegne Tilfælde ydes indtil 20 Uger. Den har nu en Kapital af 809 Kroner 97 Øre.

I Aaret 1890 blev der oprettet en Alderdomskasse ved en fejstlig Sammenkomst den 2den Juli, idet 3 Medlemmer af Foreningen, nemlig: Bægtfabrikant H. Sørensen, Symaffinefabrikant C. F. A. Knudsen og Klejnsmed Chr. Andersen gavede hver 100 Kroner som et Grundfond.

De fleste af Medlemmerne i Foreningen svare nu 2 Kroner aarlig til denne Kasse, saa at den nu ejer en Kapital af 989 Kroner 47 Ore.

I 1886 tog Foreningen Initiativet til Udarbejdelse af en Vedtægt for Afslæggelsen af frivillige Svendeproeve; disse Proeve finde Sted 2 Gange aarlig, nemlig til Paaske og Middelsdag og blive bedømte af dertil valgte Skuemestre i Forening med Bestyrelsen, der fører Bog over dem, der underkaste sig denne Proeve.

Siden 1886 har 147 aflagt Proeve for Foreningen.

Den 23de September 1884 fejredes en lille Festlighed i Borgerforeningens Lokale til Værelse for deres 4 ældste Kollegaer, af hvilke den yngste netop for 50 Aar siden blev optaget som Mester i Lavet; de 4 Værelsegæster vare:

1. Klejnsmed Jørgen Rasmussen, Mester i Lavet fra 15de Marts 1826.
2. Grovsmied Johan Christian Løngreen, Mester i Lavet fra 31te August 1829.
3. Klejnsmed Hans Peter Petersen, Mester i Lavet fra 24de Juni 1834.
4. Klejnsmed Hendrik Andersen, Mester i Lavet fra 23de September 1834.

Den 3die November 1886 havde Grovsmied Poul Petersen 50-Aars Jubilæum som Mester og havde da været Formand for Foreningen siden 1868, og blev der i den Anledning overrakt ham et Regulatorur.

Den 2den Juli 1890 havde Grovsmed Christen Madsen Kristensen 50-Aars Jubilæum som Mester i Lavet, og det var ved denne Lejlighed, at Alderdomskassen blev oprettet.

Foreningens Bestyrelse bestaar af

Karl Larsen,
Grovsmed,
for L. Formand.

F. Vilh. Longreen,
Grovsmed,
Negniskabsfører og Kasserer.

Fr. Rasmussen,
Klejnmed.

Fr. Meibom,
Mastinfabrikant.

Chr. Peterjen,
Klejnmed.

F. Knudsen,
Vægtfabrikant.

B. Svendenes Lav (nu Forening).

Svendenes Forhandlingsbøger gaar tilbage til 1859, og man maa slutte deraf, at de da alt havde organiseret sig. Virksomheden slutter sig til en Sygekasse, i Førstningen ved traditionelle Ledere af Foreningen, Oldgejellen, en for Grov- og en for Klejnmedesvendene, samt Formanden og Kassereren for Smedemester Foreningen.

Medlemsbidraget til Sygekassen var 8 f.

I 1869 blev en Begraveljeskasse oprettet paa følgende Maade.

Ved Henvendelse til daværende Hr. Justitsraad, Borgmester Mourier blev der sammenkaldt til et Møde paa Raad-

huset den 15de Septbr. 1869, hvor efterfølgende Forslag til § 19 for Sygekassen blev vedtaget.

Det ugentlige Kontingent til Sygekassen nedsættes til 6 þ.

Af Sygekassens Grundfond overgaar 80 Rdl til en med Sygekassen forbunden Begravelseskasse, som dennes Grundfond.

Kun Interessenter i Sygekassen kunne optages i Begravelseskassen.

Ved Indtrædelse betales et Indskud af 3 Mark, det ugentlige Bidrag er 2 þ.

De nuværende Interessenter i Sygekassen betale intet Indskud, naar de ved Begravelseskassens Oprettelse indtræde i den.

Den der i $\frac{1}{2}$ Aar har været Interessent i Begravelseskassen, og i den Tid betalt Bidrag til den, har Ret for sig og Kone til en Begravelseshjælp af 20 Rdl. hver.

De nuværende Interessenter i Sygekassen, som ved Begravelseskassens Oprettelse indtræde i denne, have dog straks Ret til Begravelseshjælp for sig og Kone.

Medlemsbidraget blev senere forhøjet til, for Sygekassen 20 Ore og Begravelseskassen 5 Ore ugentlig.

Sygehjælpen er 6 Kroner om Ugen og Begravelseshjælpen er nu fra 50 til 70 Kroner efter den Tid, Vedkommende har været Medlem af den.

Foreningens Medlemsantal er 56. Ved Begravelse skal Halvdelen af Medlemmerne efter Tilsigelse give Møde, de der kommer for sent maa bøde 50 Ore, for Udeblivelse 1 Krone.

I 1881 erklærede Værten, hvor Svendene samlede til deres Møder, at han ikke kunde udleje noget, saalænge Smedeskiltet var anbragt paa hans Hus; det blev da nedtaget, og først flyttet til Formanden for Mestrene, og 1884 til Museet; om de øvrige Lavsjager, se Uffnittet Lavsjager.

Lavets Foramlingslokale var først i Bogestræde Nr. 1, derfra flyttedes det til den danske Arbejderforening i Overstræde og saa til Forvarsbrødrenes Foramlingsbygning.

I 1879 vedtoges det, at der ikke maatte skænkes Brændevin til yngre Svende, førend han havde forligt sig med Broderskabet (det vil sige druffet af Velkomsten).

I 1891 rejste sig Spørgsmaalet om Oprettelsen af en Laanekasse ved Anvendelsen af en Del af Begravelseskassens Midler. Da dette Forslag vedtoges frasagde Smedemester F. Wilh. Longreen sig Kassererposten, hvilken han indtil da havde haft (det var Bedtægterne for samme han ikke billigede).

I 1893 havde Foreningen en Proces om en Begravelseshjælp, som den nægtede at udbetale; Foreningen tabte baade ved Under- og Overretten.

I 1894 hædredes dens gamle Lavbroder F. Smidt ved et Fejtmaalid og Gaver.

Den 31te Marts 1895 havde Begravelseskassen en Kapital af 2543 Kroner 79 Ore og i Sygekassen ca. 500 Kroner.

Begravelseskassen har 45 Medlemmer. Sygekassen har 42 Medlemmer.

Svendenes Bestyrelse bestaar for Tiden af

C. Michel,
Montør,
f. L. Formand.

Johansen,
Maskinarbejder,
Kasserer.

P. Larsen,
Drejer,
Sekretær.

Frits Nielsen,
Lokomotiv-Fyrer.

Ole Jensen,
Maskinarbejder.

Hunderup,
Montør,

Chr. Linde,
Vand- og Gasmeester,
Revisor.

Efterslæt.

Aaret 1496 er ogsaa i andre Henseender et Mærkeaar, og det, som gør dette dertil, har en mere vidtrækkende Betydning end den omhandlede Skraa. I dette Aar fik nemlig ogsaa „Sjomfru Maria Psalters Broderskab“ i Odense sin (hvis man maa anvende denne Benævnelse paa kirkelige Samfunds Vedtægter) Skraa, og skrev Præsten Hr. Mikkel, ogsaa kaldet Michael, sine 3 Rimværker: „Sjomfru Marias Rosenkrans“, „Stabelsen“ og „Menneskets Levned“. Broderskabet og Sjomfru Marias Rosenkrans hænge sammen; thi Broderskabet var beregnet paa en flittig Brug af Rosenkransen eller Paternosterbaandet og var skreven for at faa System i den Bønneandagt, som dette Samfund skulde holde; Psalter betyder her nemlig ikke Salmer, men Bønner. Desuden siger Hr. Mikkel selv, at han havde skrevet dette Digt efter Tilskyndelse af Dronning Kristine, men under hendes Dgne var Psalter-Broderskabet fremstaaet. Broderskabet fortjener kun af den Grund at omtales, at det afgiver et Vidnesbyrd om hin Tids grove Overtro og hellige Enfoldighed; Hr. Mikkels Rimværk derimod har blivende Værd. Til nærmere Forstaaelse af begge Dele skal her gengives, hvad Præsten C. J. Brandt i første Bind af sine „ældre danske Digtere“ fortæller om dem.

Brugen af „Paternoster-Baandet“ eller Perlejnoren til at tælle Bønner paa gaar en Del længere tilbage i Middelalderen,

og dets Navn „Jomfru Marias Rosenkrans“ skriver sig fra den Tid, da andre Bønner, selv Fadervor, bleve trængte i Skygge af Bønnerne til den hellige Jomfru.

Middlere Talsmænd fik Rosenkransen i Sortebrødrene, og en Munk af denne Orden, Franskmanden Manus de Rupe, gjorde det til sit Livs Opgave at udbrede denne Rosenkrans og den saakaldte Marias Psalter, det vil sige den Bønnekreds, der var knyttet til Baandet. Han gjorde Rejser, han holdt Præfener, han skrev Bøger i dette Djemed.

de Rupe's Bøger vare ogsaa komne til Norden, især til Sverrig, og der var Dronning Kristine bleven bekendt med dem, hvorefter hun fik Hr. Mikkel til at skrive en lignende Bønebog. Begge, baade Franskmændens og Hr. Mikfels Rosenkrans, have det tilfælles, at de forherlige Jomfru Maria, udmale hvorledes Brugen af Rosenkransen kan frelse fra og bestærme imod alle legemlige Onder, og fortælle vidt og bredt om den Afslad, som vil blive skænket dem, som læste de Bønner, der indeholdes i disse Rosenkrans- eller Bønebøger.

„Baandet var indrettet jaaledes: efter Antallet af Salmerne i Davids Psalter havde Marias Psalter ogsaa 150 Bønner, og Baandet har lige saa mange Stene eller Perler. Mellem hver 10 sidde „Skillestene“, hvoraf der altsaa er 15, og paa disse læses Herrens Lidelseshistorie. Disse 15 Afdelinger ere igen samlede i 5 større Afsnit, som betegnes ved „Mærkestene“, der minde om Herrens Død, Synden, Døden, Dommen og Himmeriges Glæde.

Den af Biskop Carl Rønnow i 1496 givne Bedtægt for Maria Psalters Broderskab i Odense findes nu opbevaret i Stifts-Arkivet; den er skreven paa Dansk og er ordret gengiven i „Aftstykker til Oplysning om Danmarks indre Forhold i ældre Tid“. Af disse Statutter ses, at dette Samfund havde et Alier

i St. Albani Kirke, altsaa i den Kirke, hvorved Hr. Mikkel var ansat, at der skulde læses Messe ved dette Alter 4 Gange om Ugen, at en omfattende Korsang var forbunden med denne Gudstjeneste, at der desuden 4 Gange aarlig skulde holdes Sjælemesse for de afdøde, at Samfundet havde sin egen Præst, og at en Mængde „Peblinge“ skulde medvirke ved Korsangen, at Byens mest ansete Mænd havde været Stiftere af Broderskabet, at dette talte Medlemmer baade i og udenfor Dønsje, at der skulde betales Bøde, naar Brødrene ikke mødte til Messetjenesten, at der skulde ofres flere Gange om Aaret, og endelig, hvad der er Lønningen for alt dette, at Brødrene skulde faa rundelig Syndsforladelse. Det er derfor ikke uden Grund, at Engelstoft i sin „Dønsje Bys Historie“ kalder dette Broderskab et „Assurancefælskab“, hvori Saligheden var tilfals for Penge.

Mere lysteligt er det at dvæle ved Hr. Mikfels Rimværker. Vel ere de, især „Jomfru Marias Rosenkrans“, opfyldte af fræs Mytisk og haandgribelig Overtro, „men“, siger Professor P. Hansen i sin illustrerede Litteraturhistorie, „hvad hverken Skematismen eller Mytifikismen har kunnet dræbe hos den gamle Dannemand, er den Hjertets fromme Unfold og den Udtrykkets simple og træffende Fynd, der paa mangt et Sted bryder naturligt tiltalende igennem og vidner om, at Hr. Mikkel baade har været et ægte digterisk Gemynt og har besiddet en for sin Tid sjelden Evne til at forme sit Sprog og bygge sine Vers. Hyppigere end i „Rosenkransen“ møde disse Fortrin os i hans to andre Digte, i „Skabelsen“ med det ægte menneskeligt medfølelse Syn paa Adams og Evas Fald, i „Menneskets Levned“ med dets alvorfulde Betragtninger over Livets Gang. Derfor kunne endnu den Dag i Dag Brudstykker af Hr. Mikfels Digte tjene til kirkelig Opbyggelse og synges af Menigheden. I „Salmebog til Kirke- og Husandagt“ ere følgende Salmer tagne

efter Hr. Mikfells Rimværker: Nr. 263 „Jeg lægges i Jorden
i hvide Lin“, Nr. 404 „Din Synd den gør Dig blind og lam“
og Nr. 468 „O Jefu hør mig for din Død“.

For at vise den enfoldige Grebethe, fom aander ud af
Hr. Mikfells Rimværker, ſkal denne Efterslæt ſlutte med Gen-
givelfe af et Par Vers af hvert af de nævnte Digte, og for at
man kan faa Begreb om, hvorledes det Danſk var, fom „den
gamle Dannemand“ ſkreb, ſkulle diſſe Vers gengives med den
Maalføring, fom Forfatteren ſelv har brugt; deraf ſer man
ogſaa, hvorledes Smedenæs Skraa af ſamme Aar er ſkreven.
Da det imidlertid er mere end rimeligt, at Læſerne ikke ville
kunne omſætte Verſene i det nu brugelige Danſk, gengives de
tillige i Nutidens Maalføring.

Af „Jomfru Marias Kojenkrans“.

Jeg er then ſoel fom altid ſkinn,
thet vand fom Gud vandhæ om til wiin,
paradiſes rinnendhæ kældhæ.
Hvad ieg wil gøre paa himel och iord
then macht ſtaar altid til mynæ ord,
gud haſſuer giffuet mig ſtor wældhæ.

Jeg er den Sol, fom altid ſkin,
det Vand, fom Gud vendte om til Bin,
Paradiſes rindende Kilde.
Hvad jeg vil gøre paa Himmel og Jord,
den Magt ſtaar altid til mine Ord,
Gud haver mig givet ſtor Vælde.

* * *

Om thu waræ dømt til hælffuedes grønd
 och schuldhæ ther need i samæ stønd,
 wilbhæ thu tig til mig vændhæ,
 Jeg kan tig ræddhæ fran pynæ och nød,
 thu scalt ey freesthæ then ewighæ døð,
 myn nadhæ vil ieg tig sændhæ.

Om Du var dømt til Hælvedes Grund
 og skulde derved i samme Stund —
 vilde til mig Du Dig vende,
 jeg kan Dig redde fra Pine og Nød,
 ej skal Du friste dei: ewige Død,
 min Raade vil jeg Dig sende.

Af „Skabelsen“.

For gang som adam och eua the gaa
 gud ladhæ thet foræ theses synder staa,
 begyñthæ the baadhæ at raabæ:
 allæ diwr, som skøpthæ vaaræ,
 mellem adam och gud the witnæ baaræ,
 aff paradijß strag the løbæ.

For Gang, som Adam og Eva de gaa,
 Gud lod det fore deres Synder staa,
 begyndte de begge at raabe;
 alle Dyr, som skabte vare,
 mellem Adam og Gud de Vidne bare,
 af Paradis straks de løbe.

* * *

The soghæ til himelem och stampedhæ paa iord,
 for adam han haffdhæ ildhæ giord,
 gud wißtæ huad the mtone mpeenæ;
 Foglæ fløghæ høgt och ropthæ swo fast,
 for adam war af paradijß kast,
 sloghæ them mod trææ och greenæ.

De saa til Himlen og stampede paa Jord,
 for Adam han havde ilde gjort,
 Gud vidste, hvad de monne mene;
 Fugle fløj højt og raabte saa fast,
 for Adam han var af Paradi's kast,
 slog sig mod Træer og Grene.

Uf „Menneskets Levned“.

Naar Du er død.

Uardzens leefneth er ligherviis
 som then ther byggher paa en ijs,
 och achther ther længhæ at bidhæ:
 Eth wædher kommer, slaer ijsen smaa,
 then bygning kan ther ey længhe staa,
 han tagher tha til at særidhæ.

Berdens Levned er ligerviis
 som den, der bygger paa en Is
 og agter der lunge at bie:
 der kommer et Vejr, slaar Isen smaa,
 den Bygning kan der ej længe staa,
 den tager da til at sfride.

Naar Bafunen lyder.

Hwar er myn macht, huor er myn toold,
 myn pladhæ, myt panzeræ, myt glassuen, myt sdiold,
 mynæ swænæ, mynæ karskæ hæsthæ,
 myn høgh, ieg hæfhdæ paa myn hand,
 mynæ mynder i eth fiildæband,
 ther ieg mynæ tiæneræ gæsthæ?

Hvor er min Magt, hvor er min Bold,
 min Blade, mit Pantser, mit Glavind, mit Skjold,
 mine Svende, mine karske Heste,
 min Høg, jeg havde paa min Haand,
 mine Mynder i et Silkebaand,
 da jeg mine Tjenere gæsted?

Dr. Mikfels Rimværker bleve trykte 1514—15 af Bogtrykker Povel Næff i København, og de vare saaledes noget af det første, som blev trykt her i Landet; vel bevarede Eksemplarer af denne første Udgave findes endnu paa det store kongelige og paa Universitetsbibliotheket. Digtet om „Menneskets Levned“ udgav Anders Sørensen Vedel i en noget bearbejdet Form; i Slutningen af forrige Aarhundrede omtalte Rahbek „Rosenfransen“, i 1836 udgav Professor C. Molbech alle tre Digte med den oprindelige Maalføring, i 1862 gengav Præsten C. S. Brandt „Skabelsen“ og noget af „Rosenfransen“ i det nuværende Dansk, og endelig har Professor P. Hansen omtalt Rimværkerne i første Bind af sin Litteraturhistorie. De tre sidst nævnte Kilder ere her benyttede.

Mestrenes Lade fra 1665.
Svendenes Tinselkomst fra 1636.
12 Tinbægere fra 1710.
1 Tin-Ølkande, Aarstallet 1779.

Svendenes Lade 1739.
Svendenes Sølvvelkomst fra 1739.
En Sølvnøgle til Fanen.

